

Чому податки не стали зброєю для перемоги?

Корупція в податковій службі
як глобальна загроза для суспільства

Юридичний Вісник України

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ - В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Загальнонаціональна правова газета
WWW.YVU.COM.UA

► № 16 (1575)

1-15 СЕРПНЯ 2026 РОКУ

СТОР. 3

Незалежність України, за яку варто боротися

■ У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Застава повинна бути дієвим запобіжним заходом, а не кешбеком від вкрадених активів

► стор. 4

Зміни у системі бронювання:

Що передбачає Програма діяльності нового Кабміну

► стор. 7

Верховний Суд між європейськими стандартами та кризою інституційної довіри

► стор. 11 — 14

Стратегія діяльності ВРП на 2026–2030 роки

► стор. 15 — 18

Конституційне право

Вибори під час війни: експертна позиція

► стор. 19

Жінка у війську: Ізраїль та Україна

► стор. 20 — 22

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на II півріччя 2026 року.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

Незалежність України, за яку варто боротися

Незалежність, яку ми продовжуємо виборювати. Так, так. Я не помилюся. Від самого початку дотепер. Добре пам'ятаю, як ми голосували за незалежність 24 серпня 1991 року, виходячи зі смертельної небезпеки, яка нависла над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР десять днів тому.

Прошло 35 років, Президент України з певною долею оптимізму говорить про плани щодо розширення участі держави у європейських перспективах, підтримці українців та їхнього бізнесу, але при цьому надає багато воєнної статистики — і просить зброї, коштів, боеприпасів. Але дефіцит усього цього — не найбільша небезпека.

1 грудня того самого року понад 90 відсотків учасників Всеукраїнського референдуму підтвердили Акт проголошення незалежності. Ці дві події стоять поруч і вимагають відповідей на питання: а у 1991 році ми отримали ситуативну незалежність для українського народу, чи вибороли умови для створення нової держави? Всім відомо, що історія нашої боротьби була складною і трагічною: визвольний рух, дисидентство, політ'язні, Народний рух, підпілля. Тисячі громадян запекло боролися проти імперського режиму.

Проте, як виявилось, для сучасної держави важливим було сформувати комфортний політичний міф, Нібито народ довго й масово боровся, усунув колоніальну партійно-адміністративну ієрархію та заснував республіку. І тут починаються відмінності. Адже це був вибух феномену свободи, але не класична визвольна національно-демократична революція.

Поки імперський центр розвалювався, адміністрація в Києві вчасно зрозуміла, що політичне майбутнє вже лежить не в збереженні імперії, а в суверенізації території, якою потрібно керувати. Значна частина тих, хто ще вчора належав до радянського правлячого класу, також голосувала за незалежність. І, як відомо, офіційна відмова від будь-якої ідеології обернулася стихійною стратифікацією суспільства, фрагментарними реформами, корпоратизацією фінансів і бізнесу.

Народ заснував державу, але не її справжній демократичний формат. Тому найбільш небезпечним для нашої незалежності є внутрішнє руйнування суверенітету посадовцями владних інституцій, перехід від корупційної до мафіозної структури вертикалі влади. І як би пафосно не звучало проголошення незалежної держави, справжню незалежність треба ще вибороти. За атрибутами української державності ховалася вертикаль правоохоронних та судових органів, міністерств, відомств, нової адміністративної номенклатури та обслуговуючого апарату.

Історія є свідком того, що національні держави мають досить обмежену перспективу. Так, у нас змінилися прапор, правова юрисдикція, територіальна структура. Але збереглася кадрова, інституційна, психологічна, ментальна конструкція влади. Саме тут українська незалежність потрапила в історичну петлю: не маючи належної сили та зовнішньої підтримки, ми готові захищатися і виборювати цю саму незалежність. Загальне бажання жити окремо від Москви в нас дорівнює здатності бути політичним власником суверенної держави. У війні, яку відбиває наш народ, саме це стало основою боротьби за незалежність. Хоча, зазвичай, державна влада поводить так, ніби джерелом влади є саме вона.

За тридцять п'ять років в нас змінилися цілі покоління посадовців, нових державників. Тому сьогодні не потрібно пояснювати всі проблеми України комуністичним минулим або «комуняками». Соціальна спадковість апарату закінчилася, але психологічно та ментально вона перейшла в нову інституційну належність. Більшість чиновників сьогодні народилися в незалежній Україні, але саме вони відтворюють пострадянську модель держави: корпоративну закритість, показову підзвітність, адміністративний примус замість прозорості адміністративної процедури, припущення виключності та правоти влади, зверхність щодо громадянина, ототожнення інтересу держапарату з національним інтересом.

Таким чином, попереду ще чималий шлях до реальної демократичної держави, який ми маємо пройти з честю та гідністю.

Підготував Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

**ЦИМИ ДНЯМИ СВЯТКУЮТЬ
СВІЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ**

1 серпня —
Олена ОРЛЮК,
директорка УКРНОІВІ,
докторка юридичних
наук, професорка,
академік НАПрНУ

5 серпня —
Микола Матьора,
голова Київської
обласної організації
Союзу юристів України,
член Ради СЮУ

6 серпня —
Любомир СОПІЛЬНИК,
доктор технічних
і юридичних наук,
професор Львів-
ського університету
бізнесу та права, ге-
нерал-майор МААК

6 серпня —
Валентин ГОЛОВЧЕНКО,
кандидат юридич-
них наук, заслужений
юрист України

9 серпня —
Олександр ЯРМИШ,
член-кореспондент
НАПрН України,
професор, заслужений
юрист України, д.ю.н.

10 серпня —
Ірина КРЕСІНА,
член-кореспондентка
НАПрНУ, професорка,
завідувачка відділу
Інституту держави
і права ім. В. М. Корець-
кого НАНУ

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігріває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Застава повинна бути дієвим запобіжним заходом, а не кешбеком від вкрадених активів

Нещодавна справа НАБУ та САП порушила важливе питання про застави. Ми часто бачимо ваші коментарі про те, що «зловили і відпустили». Поговоримо детальніше про запобіжні заходи, а саме про заставу. Застава у кримінальному процесі має дуже зрозумілу мету. Вона повинна гарантувати належну поведінку підозрюваного та виконання ним процесуальних обов'язків, покладених судом. У справах НАБУ і САП це одна з найбільш поширених альтернатив триманню під вартою. Втім, як свідчить практика, у деяких випадках застава перестала бути запобіжником і сама стала елементом кримінальної економіки.

Олександр АБАКУМОВ,
керівник підрозділу детективів НАБУ
(Українська правда)

Візьмемо справу «Мідас». Десятки та сотні мільйонів гривень вносяться як застави за топпосадовців із рахунків компаній, які формально не мають до цих людей жодного відношення. Це нікому не відомі фірми із сумнівною господарською діяльністю. Їхні засновники та директори часто не можуть пояснити ані чим насправді займаються їхні компанії, ні чому вони раптом вирішили внести мільйони гривень застави за підозрюваних. Не можуть, бо за ширмою таких підставних осіб стоять інші люди — реальні бенефіціари цих компаній. Це люди, які не хочуть, щоб про їхню участь стало відомо.

Механізм, як ми побачили, достатньо простий. Джерелом коштів є готівка, яка акумулюється в результаті протиправної діяльності. Для потреб підозрюваного готівка фактично обмінюється на безготівкові кошти, які вже знаходяться на рахунках компаній. Після цього компанія формально виступає заставодавцем і перераховує гроші на відповідний рахунок.

У справі «МІДАС» розцінки за таку послугу були різними. Ми отримували інформацію про 10%, 15% і навіть 30% від суми застави. Тобто це вже не просто спосіб допомогти конкретно підозрюваному. Це ще і доволі прибутковий бізнес. Здавалося б, саме тут мав би спрацювати фінансовий моніторинг, одним із ключових завдань якого є протидія легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом. Але на практиці це працює інакше: гроші перераховуються,

застави вносяться, а підозрювані виходять на волю.

І проблема, на мою думку, навіть не в тому, що той чи інший підозрюваний вийшов із СІЗО. Співучасники злочину можуть використовувати кошти злочинного походження без належної перевірки їх законності, щоб забезпечити звільнення з-під варти іншого учасника цієї ж злочинної діяльності. Тоді фактично застава стає платою за мовчання. Видатки кримінального середовища на збереження самого себе. Сьогодні вони внесли заставу і звільнили людину, яка, за версією слідства, отримувала мільйони доларів хабарів. Завтра їй допоможуть порушити покладені судом обов'язки, виїхати з країни та жити своє краще життя десь за кордоном.

Отже, застава фактично стає кешбеком для держави. Саме тому правила визначення застави та процедура її внесення потребують негайних законодавчих змін. Зареєстрований законопроект №15388 від 8 липня 2026 року може стати хорошою основою для таких змін. Держава повинна перевіряти компанії, які раптом вирішують внести за підозрюваного десятки мільйонів гривень. Хто її реальний власник? Звідки в неї ці гроші? Які відносини пов'язують заставодавця з підозрюваним? І головне: чи мають ці кошти законне походження? На ці запитання потрібно відповісти до того, як гроші виконають свою функцію і двері СІЗО відчиняться. Застава має бути дієвим запобіжним заходом, а не кешбеком від вкрадених активів.

■ ПРОКУРАТУРА

Сім із десяти одужали за один день — або цифри, від яких стає недобре

Офіс генпрокурора відзвітував: повторну перевірку інвалідності пройшли 437 прокурорів. У 316 із них діагноз не підтвердився. Це 72 відсотки: 207 — інвалідність скасували повністю; 109 — змінили групу або строк; тільки 121 виявився справді хворим.

А тепер найголовніше. Як це можливо? Закон дозволяє прокурору з I або II групою інвалідності вийти на пенсію вже після 10 років стажу. У 35-40 років. І з посади йти не треба: сидиш у кріслі, отримуєш повний оклад плюс пенсію — 60 відсотків від зарплати. А хто був розумнішим, той через суд стягнув 80-90 відсотків та ще й мільйонні борги з Пенсійного фонду за минулі роки.

У листопаді 2024 року в прокуратурі працювало 523 особи з інвалідністю. Зараз їх 337. Частина тихо звільнилася, щоб на ту

перевірку не йти взагалі. Виходить, що одні на фронті втрачають руки й ноги, а потім місяцями бігають по комісіях, доводячи очевидне. А тут сотні людей у мантиях одужали після одного-єдиного медогляду. І поки що жоден із них не сидить. Адже закон надає таке право.

Одні отримують пенсію в 38 років — і це працює законно. Іншим же за пенсію потрібно боротися...

Підготував Ігор ПЕТРЕНКО,
політолог

■ СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО

Захист від домашнього насильства

Колишня дружина звернулась до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно колишнього чоловіка, яким просила заборонити останньому спілкування з нею, телефонні переговори, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб тощо.

Відповідний обмежувальний припис видано апеляційним судом. У касаційній скаргі колишній чоловік стверджував, що апеляційний суд не встановив жодної з обов'язкових ознак психологічного насильства.

КЦС ВС відхилив доводи касації, оскільки надані заявницею докази у їх сукупності підтверджують вчинення щодо неї психологічного насильства, яке відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є однією з форм домашнього насильства.

З матеріалів справи вбачається, що заявниця систематично отримувала повідомлення образливого та принизливого змісту.

ВС підкреслив, що доводи про те, що кривдник перебуває за межами України самі по собі не спростовують факту психологічного насильства, оскільки останнє може здійс-

нюватися дистанційно, з використанням засобів зв'язку, електронних комунікацій та месенджерів. Вирішальним в даній ситуації є не спосіб комунікації, а характер впливу на потерпілу особу та його наслідки

■ КНИГОВИДАННЯ

Допомога на придбання книг

Уряд оновив порядок надання допомоги на придбання книг.

Набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2026 року № 1027, якою пункт 38 Порядку надання громадянам України державної допомоги на придбання книг після абзацу другого, доповнено новими абзацами, згідно з якими Український інститут книги визначає максимально можливу кількість отримувачів, які можуть отримати допомогу відповідно до обсягу грошових коштів на небюджетному рахунку Інституту, та повідомляє про кількість отримувачів технічному адміністратору Порталу Дія.

У разі досягнення максимально можливої кількості отримувачів технічний адміністратор Порталу Дія зупиняє прийняття нових заявок через Портал Дія, про що отримувачі інформуються повідомленням.

■ ФІНАНСИ

Легалізація коштів

Серію плівок у справі «Форест Гамп», яка стосується незаконної легалізації коштів опублікувало НАБУ.

Йдеться про готівку, яку внесли як заставу за ексміністра енергетики Германа Галушенка. Антикорупційні органи викрили групу фігурантів. Офіційно прізвищ не називають.

Відомо, що серед них заступник керівника Офісу Президента України; екснародний депутат; голова правління державного банку; голова наглядової ради державного банку та інші особи. За даними медіа, йдеться про Ірину Мудру. Обшуки у себе вдома підтвердив також Вадим Столар.

За даними слідства, через низку рахунків підставних компаній 150 млн грн готівкою ввели в легальний обіг для сплати застави за одного з учасників злочинної організації у справі «МІДАС». Для реалізації схеми учасники використали державний банк та рахунки підконтрольних підприємств. На початку червня організатори отримали фактичний контроль над АТ «Сенс Банк», що дало їм можливість використовувати його у власних інтересах.

Цифровізація робочого місця

Адвокатам не завжди варто одразу впроваджувати в практику складну CRM (Customer Relationship Management (Управління взаємовідносинами з клієнтами)). Почати можна з простих інструментів, які легко застосовувати, проте які можуть допомогти зберегти багато часу.

1. Контроль процесуальних строків

Google Calendar / Apple Calendar — встановлюємо строк + 2 нагадування: для підготовки і контрольне.

2. Запис на консультації

Calendly — клієнт сам обирає вільний час, отримує підтвердження та нагадування.

3. Типові повідомлення

Gmail / Telegram-бот — шаблони: підтвердження консультації, надсилання реквізитів, нагадування про оплату.

4. Типові документи

Google Docs — ідеальне місце для збереження створених шаблонів договорів, заяв, листів та процесуальних документів із полями для заміни.

5. Адвокатське досьє

Google Drive / OneDrive — дозволяє створювати одну структуру папок для кожної справи: клієнт — договір — докази — процесуальні документи — листування — фінанси.

6. Повторювані задачі

Notion / Trello / ClickUp — формуюмо чек-лист роботи з новою справою, будь-які інші інструкції замість постановки тих самих задач вручну.

7. Автоматизація між сервісами

Make / Zapier чудово впораються наприклад з такими задачами: створення запису про нового клієнта, створення папки, постановка задач, додавання запису у таблицю, надіслання повідомлення.

8. AI-асистенти

Claude — дозволяє створювати ефективних AI-асистентів як для роботи з документами, так і для створення власних додатків. Отримані результати від роботи з асистентом Claude можна перевіряти в рамках іншого асистента цієї ж AI або за допомогою Gemini або ChatGPT.

Заява Національної асоціації адвокатів України

Рада адвокатів України констатувала об'єктивну неможливість за поточної безпекової ситуації проведення у порядку, встановленому Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зборів адвокатів, конференцій адвокатів регіонів та з'їзду адвокатів України, у тому числі для обрання двох членів Вищої ради правосуддя за квотою з'їзду адвокатів України. Таке рішення ухвалено на черговому засіданні РАУ 18 серпня за результатами розгляду публічного звернення Вищої ради правосуддя, затвердженого рішенням від 16.07.2026 №1476/0/15-26, інформує Національна асоціація адвокатів України.

Організація проведення з'їзду є багатоетапною процедурою. Їй передують збори адвокатів у районах і містах, а також конференції адвокатів регіонів, на яких обирають делегатів. При цьому чинне законодавство не передбачає дистанційної участі у цих заходах. Крім того, частина адвокатів проходить військову службу, перебуває на тимчасово окупованих територіях, набула статусу внутрішньо переміщених осіб або виїхала за межі України.

Згідно з інформацією від рад адвокатів регіонів, у низці прифронтових областях проведення масових заходів обмежене або фактично неможливе через бойові дії, постійні обстріли, евакуацію населення та відсутність приміщень з укриттями належної місткості. Водночас закон вимагає завчасно оприлюднювати дату, час і місце проведення зборів, конференцій та з'їзду. Тож за поточної безпекової ситуації це створює реальну загрозу для учасників. Проведення заходів без повноцінної участі адвокатів окремих регіонів також може порушити засади виборності, гласності та рівності, поставивши під сумнів правомочність з'їзду та легітимність його рішень.

РАУ підтвердила, що участь адвокатури у формуванні Вищої ради правосуддя є її конституційним обов'язком. Водночас організаційні умови проведення з'їзду мають визначатися органами адвокатського самоврядування відповідно до закону, з гарантуванням безпеки учасників і рівної можливості участі адвокатів усіх регіонів.

У вересні 2022 року Рада адвокатів України прийняла рішення про скликання Звітно-виборчого Шостого з'їзду адвокатів України. Тоді було затверджено порядок денний З'їзду, до якого крім питань обрання керівників вищого органу адвокатського самоврядування включені питання призначення членів ВРП та органу, що відповідає за притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності. Водночас питання про визначення дати проведення з'їзду та квоти представництва може бути вирішене лише після зміни безпекової ситуації або законодавчого врегулювання особливостей проведення заходів адвокатського самоврядування під час воєнного стану.

Радам адвокатів регіонів доручено постійно відстежувати безпекову ситуацію та повідомляти РАУ про істотні зміни невідкладно, але не рідше одного разу на квартал.

Зміни у системі бронювання:

Що передбачає Програма діяльності нового Кабміну

Уряд визначив удосконалення системи бронювання військовозобов'язаних працівників критично важливих підприємств одним із завдань на період воєнного стану. Зараз конкретних змін не обіцяють, але вони з'являться у майбутньому

17 серпня 2026 року КМУ постановою №1028 затвердив Програму діяльності Кабінету Міністрів України. Того ж дня відповідний Проект Постанови про Програму діяльності Кабінету Міністрів України було зареєстровано у Верховній Раді: №15521.

Програма визначає стратегічні та програмні цілі Уряду, критерії їх досягнення, а також конкретні операційні цілі та завдання для міністерств. Саме ці завдання мають стати основою подальшої роботи КМУ.

Олександр ГАГАГОНИЧ,

професор академії адвокатури України, директор юридичної компанії «БІ ЕН СІ», адвокат, правозахисник, доктор юридичних наук

Що в Програмі діяльності КМУ передбачено щодо бронювання?

Питання бронювання включено до блоку завдань Міністерства економіки та довкілля. Однією з операційних цілей Міністерства визначено «забезпечення антикризової стійкості та підтримки економіки воєнного часу». Саме в межах цієї цілі передбачено: удосконалити та забезпечити безперебійне функціонування системи бронювання військовозобов'язаних працівників підприємств, установ та організацій, які визначені критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення.

Однак строк виконання цього завдання визначено не конкретною датою, а всім періодом дії воєнного стану в Україні. Тобто на відміну від багатьох інших заходів Програми, для яких встановлено строки «2026 рік» або «2026–2027 роки», систему бронювання планують підтримувати та удосконалювати постійно, поки діє воєнний стан.

Чи означає це, що правила бронювання вже змінили?

Ні, сама Програма не вносить змін до чинного порядку бронювання та не встановлює нових вимог для роботодавців. У документі, зокрема, не визначено: нових критеріїв для отримання статусу критично важливого підприємства; нових квот або лімітів бронювання; нових зарплатних вимог; нового строку бронювання; но-

вого порядку підтвердження критичності; нових підстав для анулювання відстрочки.

У Програмі використано лише загальне формулювання про необхідність «удосконалити» систему та забезпечити її «безперебійне функціонування». Отже, говорити зараз про конкретну нову модель бронювання або про зміну чинних правил передчасно, але зміни нормативної бази будуть. Але у пояснювальній записці прямо зазначено, що реалізація Програми передбачатиме розроблення проектів актів законодавства. Крім того, Уряд щороку має затверджувати плани пріоритетних дій, у яких уже визначатимуться конкретні заходи, строки їх виконання та очікувані результати. Саме тому нинішнє положення про бронювання слід сприймати як рамкове завдання, яке надалі має бути реалізоване через окремі нормативні рішення. І лише після появи таких постанов, законопроектів або змін до чинного порядку бронювання можна буде говорити про те, які саме нові правила повинні виконувати роботодавці.

На що ще варто звернути увагу?

Саме місце бронювання у структурі Програми теж показове. Уряд відніс його не безпосередньо до військової політики, а до антикризової стійкості економіки воєнного часу Міністерства економіки та довкілля. Поряд із бронюванням у цьому ж блоці передбачені підготовка «зимового пакета підтримки», страхування воєнних ризиків та

адаптація програм підтримки бізнесу. Тобто у самій Програмі бронювання розглядається як один із механізмів забезпечення роботи критично важливого бізнесу та збереження економічної стійкості під час війни. При цьому одним із показників виконання цієї операційної цілі Уряд визначив збереження ділової активності бізнесу на стабільному рівні у 2026–2027 роках.

Окремо Міноборони у своїй частині Програми отримало завдання посилити систему комплектування сил оборони, удосконалити військовий облік та планування мобілізаційної потреби. Таким чином, із тексту Програми видно два паралельні завдання Уряду: з одного боку — забезпечити потреби сил оборони, а з іншого — зберегти можливість критично важливих підприємств утримувати необхідних працівників через систему бронювання.

Що це означає для роботодавців?

Роботодавці продовжують застосовувати чинні правила визначення критичності та бронювання військовозобов'язаних працівників. Програма діяльності КМУ сама по собі: не анулює чинні бронювання, не вимагає повторного бронювання працівників і не зобов'язує підприємства повторно підтверджувати критичність.

Але питання бронювання офіційно закріплено серед завдань Уряду на період воєнного стану. Тому надалі варто очікувати окремих нормативних рішень, які й покажуть, що саме КМУ має намір удосконалити в чинній системі.

Держава майбутнього

Національні держави в сучасному світі (Щодо долі національних держав)

► ЗАКІНЧЕННЯ. Початок у №14-15

Концепт національної держави своїм походженням безумовно пов'язаний з революцією у Франції. Саме тут змінилася легітимність державного устрою: була виключена божественна легітимність корони, яка поступилася місцем суверенітету нації. За суверенітетом національної держави вона полягає в тому, що влада створюється та підтримується на певній території і діє щодо всіх людей, які ідентифікують себе як нація.

Якими бувають мікродержави?

Князівство Себорга. Територія: Італія, провінція Лігурія. Площа, населення: 14 кв. км, близько 300 чол. Форма правління: конституційна монархія.

У 1963 році торговець квітами Джорджо Карбоне (1936–2009), вивчаючи історію рідного села Себорга, виявив юридичний казус. У 1729 році однойменне феодальне володіння було куплено і приєднано Сардинським королівством, яке пізніше увійшло до складу Італії. Однак контракт на продаж землі не був офіційно підписаний, а отже, де-юре Себорга ніколи не входило до складу Італії. На початку нинішнього століття вважали, що держава, яка служила структурною одиницею міжнародної системи, розчиняється у глобалізованому середовищі. І влада витікає з національного рівня до наднаціональних емпіреїв — формальних, як міжнародних інститутів, чи неформальних, як інтересів транснаціональних груп і корпорацій.

Однак наростання різних зовнішніх впливів породило у суспільствах почуття

непевненості та небезпеки. У технологічних та соціальних досягненнях, які збільшували відкритість, виявлялася зворотна лаякаюча сторона. Інструменти, створені для розширення простору свободи, згорталися до дедалі щільнішого контролю. І якщо контроль із боку власної держави хоча б теоретично передбачає відповідальність перед громадянами, то наднаціональні сили, які вдосконалюють наглядові методи, ні за що ні перед ким не відповідають.

Ренесанс національної держави — відображення бажання громад зберегти хоч якусь опору. Звідси й питання суверенітету — від продовольчого і культурного до цифрового. Щоправда, забезпечити його дедалі складніше. Контури майбутнього — не зникнення національної держави, а її запекла боротьба за підтвердження своїх повноважень як представника певної спільноти. Особливо з урахуванням того, що склад спільнот змінюватиметься в міру демографічних змін та неминучого переміщення великих мас людей. А територіальна єдність держав постійно випробовуватиметься на

міцність навіть не відцентровими силами, як за часів класичних сецесій, а нездійсненою спокусою передати вирішення проблем тим самим наддержавним силам.

Світ перестав жити за більш менш загальним правилам, але залишається цілісним і взаємопов'язаним. Вирватися із системи чи виштовхнути когось із неї (приклад росії після 2022 року) неможливо, хоча спроби робляться. Майбутнє — це збереження держави, якій треба постійно доводити свою спроможність в умовах нескінченних змін навколишнього середовища.

«Тиск у бік децентралізації збільшуватиметься»

Національна держава не зникне, а трансформуватиметься за формою та функціями. Нині держава така залишається ключовим джерелом соціальної ідентичності, особливо у поліетнічних суспільствах. В умовах геополітичної турбулентності, політичних та економічних криз перед загрозами виникнення нових пандемій та іншими викликами населення звертається саме до національних урядів за захистом та ресурсами.

Держава стикається з багаторівневим тиском різних ідентичностей — від локальних та міжрегіональних до глобальних, які діють як складна система взаємодоповнюючих та конкуруючих локусів власності. Локальні ідентичності, такі як етнорегіоналізм, міська ідентичність чи економічний регіоналізм, як правило, не прагнуть знищити національну державу, але потребують перерозподілу влади в рамках багаторівневого управління. Міжрегіональна ідентичність (наприклад, європейська) створює «подвійну лояльність», що послаблює легітимність рішень національних держав, особливо якщо вони суперечать спільній лінії. Глобальна ідентичність (кліматична солідарність, міжнародне право) поки що залишається слабкою та елітарною. Більшість людей ідентифікують себе через локальні та національні категорії.

Територіальне дроблення держав як масовий тренд є малоімовірним. Але тиск у

бік децентралізації та гнучкого суверенітету наростатиме. У державах, де сильні сепаратистські рухи (Шотландія, Каталонія, Балкани), можлива так звана «гнучка фрагментація» — держави зберігають формальні кордони, але делегують частину повноважень регіонам, містам та наднаціональним структурам.

Територіальна цілісність і самовизначення є взаємовиключними. Як показала практика, сепаратистам рідко вдається досягти успіху, тому останніми роками сепаратистські рухи виявляють прагматизм — вони прагнуть не незалежності, а автономії у складі чинної держави. Зміна унітарного устрою на федеративну, територіальну чи культурну автономію — це ключ до примирення, здавалось б, взаємовиключних принципів міжнародного права. Ключове питання найближчого майбутнього не в тому, чи не розпадеться національна держава, а в тому, чи вона зможе гнучко перерозподілити владу, щоб утримати єдність в умовах множинних ідентичностей.

Тенденція до територіального дроблення у горизонті п'яти-десяти років може зберегтися. Але не через етнокультурне розмаїття, що зберігається, а через погано організоване державне управління і проведену політику щодо різних культурно-відмінних груп усередині однієї держави. Або через кризу самої державності та розколу еліт.

Принципи територіальної цілісності та самовизначення не суперечать один одному, особливо якщо розуміти під самовизначенням не виділення із загального простору, а реалізацію права на якомога повнішу участь у загальному просторі однієї країни (або кількох країн, якщо йдеться про одну етнічну спільноту, яка проживає в різних країнах). Там, де такого права немає, виникає ситуація розділу, що реалізується через волевиявлення, політичні та силові методи, включаючи зовнішнє сприяння, як, наприклад, це сталося у ситуації з населенням Криму та Донбасу.

«Корпорації прагнуть емансипації від державної бюрократії»

Національній державі як базовій політичній моделі у перспективі сторіччя ніщо не загрожує. Тенденція до територіального дроблення у XXI столітті слабшає. Ми знаємо кілька нових держав, що з'явилися в цьому столітті — Східний Тимор, Південний Судан, Чорногорія, проте всі вони з'явилися в результаті відцентрових процесів, які почалися ще в минулому столітті. Про-

те навіть такі порівняно штучні політичні утворення, як Лівія та Ірак, незважаючи на послаблення центральної влади та політичну фрагментацію, збереглися як єдині політики. Головна причина — у помітному небажанні світової спільноти визнавати нові держави та стимулювати подальший територіальний розпад багатоскладових держав.

Саме право на самовизначення, введене до статуту ООН і очевидне, що суперечить принципу територіальної цілісності, було зумовлене процесом деколонізації, який у рамках міжнародного законодавства вимагав якогось правового оформлення. Але цей процес загалом закінчився, спроби його продовжити мають свідомо кон'юнктурний характер.

Отже, швидше за все, принцип самовизначення програватиме суперництво із принципом територіальної цілісності, який відповідає інтересам правлячої бюрократії практично всіх країн.

Розвиток локальних ідентичностей у розвинених країнах, як правило, усувається поширенням національної та глобальної культури.

Що стосується можливості появи якихось наддержавних ідентичностей, то і тут національна держава поки що стійкіша за всіх конкурентів. Багатополярність вже призвела до диференціації конфліктних систем, що підривають взаємну солідарність військово-політичних блоків. Скажімо, європейські члени НАТО дуже хочуть, щоб США брали участь у їхньому конфлікті з росією, але самі не горять бажанням брати участь у конфлікті США з Іраном та ще менше з Китаєм. Поки що слабкий, але реальний конфлікт США з ЄС щодо Гренландії фактично розколов НАТО. Країни ОДКБ, які об'єднані спільним опором ісламському тероризму, не є союзниками росії у конфлікті з Україною. Іншими словами, жодної блокової ідентичності не виникає.

Щодо так званої війни цивілізацій, то ми бачимо, що цим ім'ям можна називати не конфлікти блоків держав, а лише окремих великих держав між собою: США та Ірану, росії та України, Індії та Пакистану тощо. Поки що єдиний кандидат на наддержавну єдність — це Велика Європа. Але це об'єднання видається примарним: легко передбачити появу там внутрішніх конфліктів у разі європейської емансипації від Сполучених Штатів. Посилення Європи, найімовірніше,

призведе не до лідерства Брюсселя, а до гегемонії Берліна над іншими європейськими столицями.

На сьогоднішній день головна загроза нації-державі виникає не від наднаціональних ідентичностей, а від бізнес-корпорацій, які прагнуть емансипації від державної бюрократії. Корпоративне лібертаріанство стає популярним у правих колах, але, щоб воно набуло реальної сили, має пройти значний час. На даний момент претензії на екстериторіальність корпорацій, пов'язаних з великою цифрою та штучним інтелектом, виглядають все-таки швидше як політична фантазія.

Національна держава залишається базовою політичною моделлю, і навряд чи ситуація зміниться в найближчому майбутньому. Розпад національної держави здебільшого вкрай не вигідний з погляду економіки, оскільки обриває господарські зв'язки чи знижує їх ефективність. Еко-

номіка новостворених країн швидко набуде моногалузової і, як наслідок, українського характеру. Багато територій у складі національних держав, які розглядаються як потенційно сепаратистські анклавів, насправді економічно депресивні. Прийнятний рівень життя в них забезпечується найчастіше за рахунок поєднання дотацій із національного бюджету та доступу до роботи в інших регіонах. Для таких територій здобуття незалежності може призвести до вибухового зростання трудової міграції на територію колишньої метрополії. Вихід зі складу національної держави міг би стати катастрофою, наприклад, для Міссісіпі, Алабами, Кентуккі або Західної Вірджинії в США, Нової Шотландії в Канаді, Калабрії в Італії, Уельсу у Великобританії.

Розвиток локальних ідентичностей у розвинених країнах, як правило, усувається поширенням національної та глобальної культури (у тому числі — на рівнях системи освіти та індустрії розваг). Вплив цих факторів блокується лише у разі замкнених етнічних та конфесійних спільнот із чітко збудованою неформальною ієрархією. Але вони найчастіше формуються серед мігрантів. Велику роль у зламі місцевих ідентичностей відіграють економіко-демо-

Видавництво працює

Побачили світ два професійних науково-практичних видання.

Війна і втрати видавництв стали предметом суспільних думок, урядових рішень. Про те видавництва працюють і при тому не лише над випуском книжкових, але й журнальних видань.

Видавництво «Юрінком Прес» випустило цього року два видання науково-практичного журналу «Часопис українського судочинства». Перший номер присвячений пам'яті Сергія Гончаренка, який так рано закінчив свій життєвий шлях. Другий номер ми присвятили пам'яті шановного Василя Попелюшка. Обидва вони є відомими юристами, що мають численних послідовників, учнів.

Нехай це буде традицією присвячувати номери журналу пам'яті наших юристів. Війна не спить на забуття і не стане на заваді випуску видань, як би важко нам не було.

Відлуння події

Олена Орлюк разом з Віктором Ковальським зараз тут: Петрівка, Книжковий Базар.

16 серпня о 18:28 — пішла ціла епоха. На книжковому ринку Петрівка в Києві купували літературу цілі покоління.

Професійне життя багатьох людей як і моє пов'язано з книжками. На Петрівці з початку 2000-х були й підручники та монографії від видавництва «Юрінком Інтер» під багаторічним очільництвом Віктора Ковальського, нині — Сергія Карапетяна.

Звичайно, якби росіяни не намагалися, вони не спалить нашу культуру та інтелект. Але скільки людської праці втрачено, скільки знань та можливостей. Скільки людських життів забирала ця клята війна. Але я знаю — ми вистояли цю трагедію, і ми досягнемо Перемоги.

Україна має велике майбутнє, яке не знищать орські ракети.

графічні чинники: молодь повсюдно масово переїжджає у великі міста поза рідного регіону.

Рівень життєздатності національної держави у сучасному світі підтверджують насамперед дані про кількість вогнищ збройного сепаратизму: насильницька боротьба за незалежність чи відокремлення територій ведеться лише у 15 державах.

Глобальні чи міжнародні ідентичності навряд чи стануть джерелом загрози для національних держав. Можливість активно подорожувати через кордони через економічні чинники залишається привілеєм меншості. Чисельність «цифрових кочівників» у світі — від 40 млн до 80 млн, близько 1% населення планети. І понад 40% із них — громадяни США.

Навіть для успішних інтеграційних проєктів рівень репрезентації міждержавної ідентичності залишається низьким. Так, в останні роки рівень прихильності європейців безпосередньо до своєї країни стабільно перевищував 90%, а до Євросоюзу та Європи загалом не досягав 70%. Відповідаючи на запитання про власну ідентичність, приблизно 35–40% респондентів зазначили, що їхнє особисте самовизначення пов'язане лише з національною державою. Ще близько 50% заявили, що почувуються передусім німцями, французами чи поляками, а потім уже європейцями.

На цьому фоні тенденція до територіального дроблення навряд чи отримає розвиток у найближче десятиліття, за винятком держав, що «не відбулися». Принципи територіальної цілісності та самовизначення активно поєднуються на практиці, оскільки застосовуються вкрай вибірково — у тому числі через високий рівень правового нігілізму політичного істеблішменту західних країн.

«Майбутнього у національних держав немає»

Перспектив національної держави росія взагалі не має. Національна держава — це буржуазний проєкт Європи Нового часу, спрямований проти католицької централізаторської влади пап, австрійського імператора та його консервативної політики, проти станів, проти селянських громад та проти сакрального значення держави загалом. Це антихристиянська (у Макіавеллі та Гоббса) та протестантська за своїми витоками концепція. Вона передбачає атомізоване суспільство окремих громадян, позбавлених юридично визнаної колективної ідентичності. Для всіх — єдина штучно створена мова і так само штучна вигадана історична ідентичність. Нація — це «вигадана спільнота», а не історична, не духовна і не священна.

Росія ніколи не була національною державою ні за царських, ні за радянських часів, і зараз не є такою. До речі, майбутнього національній державі не мають і поза росією. Сьогодні вони або сплаваються до єдиного наднаціонального блоку (як країни Євросоюзу), або стають пішаком у грі більш могутніх сил. Тому майбутнє лише за державами-цивілізаціями — такими, як росія, Китай, Індія, той самий колективний Захід. Це багатополарність. Інші або об'єднуються навколо своїх цивілізаційних лідерів, або будуть розколоти і зникнуть. Вестфальський світ закінчився. Настала епоха нових Імперій. Так це було в світі до початку ери Великих географічних відкриттів і колонізації людства Заходом.

Тепер настав момент деколонізації. Насамперед деколонізації свідомості. Взагалі, Новий час, модерн — не доля, а лише епізод в історії людства. Це треба визнати та рухатися далі. У майбутнє.

Верховний Суд між європейськими стандартами та кризою інституційної довіри

98% рішень ЄСПЛ щодо України завершилися констатацією факту порушення міжнародних зобов'язань державою — офіційна статистика Суду за 2025 рік. Саботаж або системна дисфункція національного правосуддя є тим показником якості роботи, який отримав об'єктивне підтвердження у практиці ЄСПЛ.

Василь ГОСТЮК,
к.ю.н., LL.M. International Business Law

Верховний Суд: публічна риторика vs судова практика

Оновлений Верховний Суд, діяльність якого декларується як така, що ґрунтується на так званих «європейських правових стандартах», розпочав функціонування у 2017 році в результаті масштабної судової реформи. Відбулася також трансформація органів суддівського врядування та процедур добору суддів, яка здійснювалася за активної участі міжнародних партнерів. У цьому контексті Верховний Суд розглядався як один із ключових інституційних результатів міжнародної підтримки зміцнення судової влади в Україні.

Задokumentовані випадки масштабної корупції, суперечлива судова практика Верховного Суду, а також критичні показники офіційної статистики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо розгляду заяв у справах проти України викликають обґрунтовані сумніви щодо інституційної спроможності Верховного Суду повною мірою відповідати євроінтеграційним прагненням держави та її громадян.

У публічному дискурсі щодо функціонування національної судової системи, зокрема Верховного Суду, спостерігається суттєва інтенсифікація риторики, пов'язаної з євроінтеграційними процесами, імплементацією «європейських стандартів правосуддя» та декларуванням антикорупційної трансформації судової влади. Однак така комунікативна активність нерідко не супроводжується достатнім рівнем емпірично верифікованих інституційних змін, що породжує методологічне напруження між нормативно-задекларованими цілями ре-

формування та їх фактичним проявом у судовій практиці.

У результаті зазначеного формується концептуально значущий розрив між декларативним рівнем інституційної модернізації та фактичним станом судової спроможності забезпечувати послідовне, передбачуване та належним чином мотивоване застосування стандартів права Європейського Союзу та Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. У таких умовах заявлені інституційні наративи щодо «боротьби з корупцією» у діяльності Верховного Суду набувають переважно декларативно-комунікативного характеру, що вимагає критичної оцінки з позицій принципу інституційної доброчесності та довіри до судової влади. Декларована боротьба з корупцією у Верховному Суді не повинна трансформуватися в ситуацію, за якої саме цей найвищий судовий орган держави, ухвалюючи остаточні судові рішення в системі національного правосуддя, фактично очолює корупційні практики.

Як встановлено органами досудового розслідування, підтверджено матеріалами кримінального провадження та відображено в угоді про визнання винуватості у справі щодо колишнього Голови Верховного Суду, розмір неправомірної вигоди, наданої за ухвалення лише одного судового рішення, становив 2,7 млн доларів США. Досудове розслідування щодо інших суддів — фігурантів цього кримінального провадження — триває, що дає підстави стверджувати про наявність ознак системної корупції із залученням певної кількості суддів Верховного Суду.

У науковій літературі та міжнародних антикорупційних дослідженнях корупція

розглядається не лише як отримання неправомірної вигоди, а і як системне викривлення процесу ухвалення рішень внаслідок конфлікту інтересів, корпоративної солідарності, політичного впливу або інших неформальних чинників. Саме через таку широку інституційну призму повинна оцінюватися діяльність органів державної влади, включаючи найвищі судові інстанції.

Така сумна практика роботи Верховного Суду ніяк не відповідає публічній риторичі та декларованим «європейським стандартам судочинства». Водночас беззаперечною перевагою сучасних євроінтеграційних процесів в Україні є можливість звернення до Європейського суду з прав людини, який виступає дієвою гарантією забезпечення справедливого, компетентного та неупередженого судочинства, а також ефективного захисту прав і свобод людини.

Особливої уваги заслуговує питання ефективності діяльності Верховного Суду як останньої національної інстанції, покликаної забезпечувати однакове та конвенційно-сумісне застосування права.

Офіційна статистика Європейського суду з прав людини свідчить про надзвичайно високий рівень виявлених порушень Конвенції в судових рішеннях України. Так, у 2025 році ЄСПЛ ухвалив 164 рішення (щодо заяв) стосовно України, при цьому у 160 випадках встановлено щонайменше одне порушення Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Таким чином, 98% рішень ЄСПЛ щодо України завершилися констатацією порушення міжнародних зобов'язань держави.

Водночас наведений показник стосується виключно тих справ, які пройшли процедуру прийнятності та були розглянуті ЄСПЛ по суті. Так, у 2025 році Суд розглянув щодо України 5997 заяв, з яких 5429 були визнані неприйнятними або виключені з реєстру, тоді як предметом розгляду по суті стали лише 568 заяв. Така статистика встановлених порушень характеризує насамперед вибірку справ, які пройшли попередній фільтр прийнятності, а не всі звернення проти України.

Україна, з населенням приблизно 33 млн, стабільно в трійці лідерів за кількістю скарг в ЄСПЛ. Першість за Туреччиною з населенням у 80 млн, друге місце у росії, але з населенням 140 млн.

Водночас порівняння з країнами ЄС, до стандартів судочинства яких ми «євроінтегруємося» і чи то «наближаємося», чи майже «наблизилися», демонструє принципово іншу картину. Так, у 2025 році, наприклад, Австрія (4 справи, 2 з встановленими порушеннями Конвенції), Бельгія (8 справ, 4 порушення), Данія (5 справ, 2 порушення), Естонія (3 справи, 1 порушення), Фінляндія (2 справи, 1 порушення), Нідерланди (3 справи, 1 порушення), Велика Британія (10 справ, 4 порушення) та Франція (20 справ, 10 порушень), характеризуються суттєво меншим обсягом звернень до ЄСПЛ. У цих випадках абсолютні показники залишаються на рівні здебільшого одиниць або, як виключення, кількох десятків справ. В сотнях розглянутих справи вимірюються лише щодо двох країн: росія (156 справ і 153 порушення) і Україна (164 і 160 відповідно ANNUAL REPORT EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS 2025).

Особливо показовим є те, що навіть за умов значної різниці в кількості справ, у більшості європейських держав частка встановлених порушень також залишається відносно низькою у межах розглянутих справ (приблизно 33–50%). Це дозволяє зробити висновок, що ключова відмінність полягає не лише у рівні конвенційних порушень як таких, а насамперед у масштабі звернення до міжнародного судового механізму як індикатора ефективності національного правосуддя.

Система національного правосуддя, яка демонструє подібний рівень виявлених по-

рушень, не може бути охарактеризована як ефективно функціонуюча — радше йдеться про саботаж або системну дисфункцію. У цьому контексті Верховний Суд фактично сприймається як своєрідний «генератор випадкових судових рішень», якби не було загальновідомої корупційної складової його рішень.

З огляду на це, очевидно, що кадрові рішення 2017 року, ухвалені в межах тодішнього добору суддів, потребують критичної переоцінки з позицій їхньої інституційної ефективності.

Діяльність суду — збитки державі

Пряма майнова шкода (матеріальні наслідки) державі в наслідок встановлених порушень Конвенції проявляється у виникненні суспільно небезпечних наслідків, що знаходять своє відображення у рішеннях Європейського суду з прав людини. Серед іншого, у рішеннях ЄСПЛ заявникам присуджується грошова сатисфакція, що формує прямі фінансові зобов'язання для України. Так, за результатами розгляду справ у 2024 році Україну зобов'язано сплатити заявникам 2 673 680 євро, тоді як у 2025 році сума присуджених компенсацій становить вже 3 355 045 євро (SUPERVISION OF THE EXECUTION OF JUDGMENTS AND DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. 19th Annual Report of the Committee of Ministers 2025). Зазначені виплати є наслідком встановлених ЄСПЛ порушень Конвенції, допущених, зокрема національними судами на чолі з Верховним Судом, і відображають обсяг матеріальних втрат держави унаслідок таких порушень, що може становити інтерес для відповідних правоохоронних органів України.

З формально-юридичної точки зору такі порушення не можуть автоматично ототожнюватися виключно з діяльністю Верховного Суду, оскільки відповідальність за дотримання Конвенції покладається на державу загалом. Проте практична реальність полягає в тому, що звернення до ЄСПЛ допускається лише після вичерпання ефективних національних засобів захисту, тобто після проходження заявником усіх основних стадій національного судового контролю, включаючи розгляд справ Верховним Судом.

Саме тому наведена статистика неминує ставити питання про якість функціонування механізму судового контролю на найвищому рівні судової системи. Якщо після завершення національного судового провадження порушення Конвенції продовжують систематично встановлюватися міжнародним судом, це свідчить про наявність глибоких інституційних проблем, які не можуть пояснюватися лише окремими помилками правозастосування.

Ще більш показовим є те, що відповідні порушення мають стабільний та багаторічний характер. Так, в 2023 році ЄСПЛ ухвалив 130 рішень щодо 388 заяв, у 123 з яких встановлено щонайменше одне порушення Конвенції, що становить 95%. За 2024 рік — 158 рішень (556 заяв) — 153 порушення Конвенції, 97% Ukraine. ECHR.

За таких умов дискусія про причини цієї ситуації неминує виходить за межі суто процесуальних недоліків і порушує питання інституційної доброчесності судової влади, ефективності механізмів внутрішнього контролю та реального змісту задекларованої антикорупційної політики в контексті проголошеної євроінтеграції.

Методологічні обмеження використання статистики ЄСПЛ

Аналіз статистичних показників Європейського суду з прав людини щодо України потребує врахування низки методологічних обмежень, які впливають як із природи конвенційного механізму захисту прав людини, так і зі специфіки формування судової вибірки у Страсбурзі. Насамперед слід підкреслити, що ЄСПЛ не здійснює інституційного аудиту національних судів, зокрема Верховного Суду, та не оцінює їх діяльність у категоріях «ефективності» чи «неефективності» у внутрішньодержавному сенсі. Його завдання полягає у встановленні факту порушення Конвенції про захист прав

людини й основоположних свобод у конкретній справі, яка вже пройшла національні інстанції та вичерпала доступні засоби правового захисту.

У зв'язку з цим відповідальність у рішеннях ЄСПЛ має виключно конвенційний характер і покладається на державу як єдиного суб'єкта міжнародно-правових зобов'язань. Такий підхід виключає можливість «розщеплення» відповідальності між окремими елементами національної судової системи на підставі самої лише статистики Суду. Відтак показники порушень не можуть прямо інтерпретуватися як індикатор якості діяльності виключно Верховного Суду чи будь-якої іншої окремої інстанції. Водночас саме Верховний Суд займає у цій архітектурі ключове системоутворювальне місце, оскільки виконує функцію остаточного національного арбітра та інституційного фільтра конвенційних стандартів, через який проходить узгодження та уніфікація судової практики на рівні всієї системи правосуддя.

Важливим фактором є також те, що значна частина справ, які потрапляють на розгляд ЄСПЛ, уже за своєю природою є «відфільтрованими» національною системою як конфліктні або проблемні. Водночас сама концентрація таких справ на рівні міжнародної юрисдикції може розглядатися як індикатор недостатньої ефективності національних механізмів фінального судового контролю, включно з касаційною інстанцією, у запобіганні та усуненні потенційних конвенційних порушень ще до стадії звернення до ЄСПЛ. У цьому контексті роль Верховного Суду як «фільтра конвенційних стандартів» набуває ключового значення, оскільки саме на цьому рівні має завершуватися корекція системних помилок правозастосування. Наявність системних проблем у діяльності Верховного Суду, зокрема пов'язаних із питаннями професійної якості та інституційної доброчесності, створює перешкоди для належного вирішення відповідних питань на стадії ухвалення остаточного судового рішення.

Таким чином, навіть з урахуванням ефекту селективності звернень (selection bias), стабільно високий відсоток встановлених ЄСПЛ порушень не може ігноруватися як статистичний артефакт. Він радше вказує на наявність структурних дисфункцій у національному механізмі судового контролю, які потребують окремого аналізу з урахуванням ролі Верховного Суду у формуванні єдності та передбачуваності судової практики.

Інституційна відповідальність: держава, судова система, касаційна інстанція

Коректне аналітичне розмежування відповідальності у сфері виконання Конвенції передбачає виділення щонайменше трьох взаємопов'язаних рівнів. Перший рівень — системний — стосується держави загалом, яка є єдиним суб'єктом відповідальності у розумінні Конвенції та гарантом належного функціонування всіх елементів правової системи. Саме на цьому рівні формуються законодавчі рамки, інституційна архітектура судової влади та механізми виконання судових рішень.

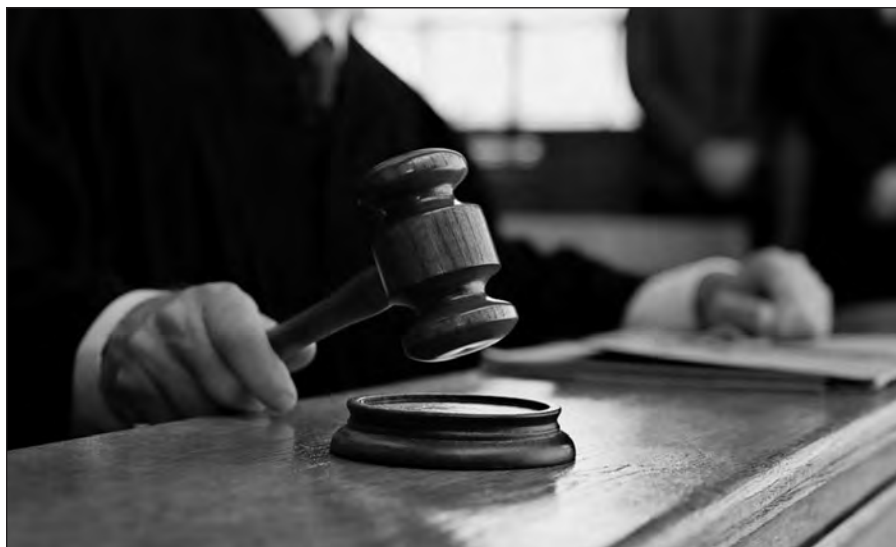
Другий рівень охоплює процесуальне функціонування судової системи в цілому, включно з судами всіх інстанцій. На цьому етапі потенційні порушення можуть виникати внаслідок як помилок правозастосування, так і системних дефектів процесуальних процедур, як-от надмірна тривалість проваджень, неоднаковість підходів у подібних справах або недостатня якість судового мотивування.

Третій рівень стосується касаційної інстанції, роль якої полягає не у повторному встановленні фактичних обставин справи, а у забезпеченні єдності та передбачуваності судової практики. У цьому контексті Верховний Суд виконує функцію інституційного «фільтра» конвенційних стандартів, покликаною мінімізувати ризики формування суперечливої практики та забезпечити узгоджене застосування норм національного та конвенційного права.

Водночас предметом цього дослідження не є покладення на Верховний Суд виключної або основної відповідальності за всі порушення Конвенції, встановлені

ЄСПЛ щодо України. Така відповідальність у міжнародно-правовому сенсі покладається на державу загалом та охоплює діяльність усіх елементів правової системи. Однак особливий статус Верховного Суду як найвищої судової інстанції обумовлює необхідність окремої оцінки його здатності своєчасно виявляти, виправляти та запобігати порушенням конвенційних стандартів на стадії національного судового контролю. Саме тому статистика ЄСПЛ у межах цього дослідження використовується не як доказ прямої відповідальності Верховного Суду за кожне встановлене порушення, а як один із індикаторів ефективності виконання ним функції забезпечення єдності судової практики та інтеграції стандартів Конвенції у національне правозастосування. Водночас для методологічно коректної оцінки ролі Верховного Суду недостатньо аналізу лише агрегованих показників порушень. Необхідним є дослідження конкретних типів системних проблем, які потенційно можуть бути пов'язані з реалізацією функцій касаційної інстанції, зокрема забезпеченням єдності судової практики, належного мотивування судових рішень та правової визначеності.

До таких проблем належать, зокрема, неоднаковість судової практики у подібних правовідносинах, випадки відступу від раніше сформованих правових позицій без належного обґрунтування, а також якість мотивування судових рішень, що має вирішальне значення з точки зору вимог статті 6 Конвенції. Окремого аналізу потребує і питання ефективності механізмів забезпечення єдності судової практики, оскільки саме вони визначають, чи виконує Верховний Суд свою функцію як стабілізуючий елемент національної правової системи.

Уніфікація судової практики є ключовим індикатором того, чи виконує Верховний Суд свою касаційну функцію як інституція, що забезпечує однакове застосування права. В умовах фрагментарності правозастосування навіть незначні відхилення у тлумаченні норм можуть створювати системну правову невизначеність, яка, у свою чергу, формує підґрунтя для подальших звернень до ЄСПЛ. Відсутність послідовності та сталості правових позицій Верховного Суду виступає каталізатором виникнення конвенційних спорів.

Зазначена проблема особливо виразно проявляється в практиці Касаційного господарського суду та Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Діяльність цих юрисдикцій часто характеризується різноспрямованими та внутрішньо суперечливими тенденціями у формуванні правових позицій. У судовій практиці спостерігаються численні випадки відступу від раніше сформульованих правових висновків, їхнього уточнення або суттєвого переосмислення, нерідко без достатньо чітких і стабільних критеріїв, що забезпечували б правову визначеність та передбачуваність.

Окремого критичного аналізу потребує й тенденція до імплементації окремих правових конструкцій, запозичених або адаптованих із чужорідних правових систем, насамперед систем загального права (common law), які в окремих випадках виглядають як висмоктані із контекстуальних засад відповідних систем і перенесені без достатнього врахування інституційної та доктринальної специфіки національного права. Така рецепція іноземних підходів, за відсутності цілісної методологічної інтеграції, може призводити до фрагментації правозастосу-

вання та додаткової концептуальної нестабільності судової практики.

Яскравим прикладом такої непослідовності є спотворене застосування теорії «франдуаторності», яке набуло надмірно широкого та контекстно невиправданого тлумачення. Судді Верховного Суду «адепти» цієї теорії, складається враження, більше присутні в соціальних мережах і на публічних заходах, ніж у судових засіданнях, нав'язують невластиві українському праву конструкції, фрагментарно запозичені з чужорідних для нас правових систем, демонструючи явне обмежене розуміння галузі. При цьому претендують на певну винятковість, а подекуди — навіть на унікальність власних суджень.

Інші окремі представники, зокрема Касаційного господарського суду, значну частину робочого часу проводять у тривалих закордонних відрядженнях, позиціонованих як навчальні, їхні рішення щодо статусу суб'єктів іноземного права (зокрема, common law) демонструють брак системного розуміння навіть базових засад законодавства тих країн, щодо суб'єктів інкорпорації яких цей суд ухвалює явно суперечливі рішення. Незнання закону суддями може спричиняти непередбачені правові наслідки або про неймовірні пригоди кіпрського майна в Україні.

Судді Верховного Суду, значна частина яких була відібрана у 2017 році в умовах прискореної процедури («за оголошенням»), своїми рішеннями демонструють суттєву варіативність підходів навіть у межах однієї касаційної інстанції. На тлі системної корупційної проблематики в судовій системі (де, за наявними оцінками, «вартість» вирішення окремих справ у Верховному Суді сягає мільйонів доларів США

НАБУ. Така динаміка суттєво ускладнює досягнення декларованої мети забезпечення єдності судової практики.

У підсумку зазначені тенденції ставлять під сумнів достатність існуючих механізмів внутрішньої уніфікації практики Верховного Суду та актуалізують питання щодо реальної спроможності касаційної інстанції забезпечувати послідовне та передбачуване застосування права в умовах нормативної і доктринальної неоднорідності. У межах статистики ЄСПЛ Верховний Суд радше постає як узагальнений символ «остаточного національного рішення», як безпосередньо ідентифіковане джерело конвенційних порушень.

| Висновки

Стабільно однією з держав із найбільшою кількістю скарг до ЄСПЛ серед держав-учасниць Європейської конвенції з прав людини є Україна, що слугує показником ефективності національного правосуддя та спростовує наратив про успіхи «євроінтеграції» і впровадження «європейських практик» судочинства.

Надвисокий відсоток встановлених ЄСПЛ порушень Конвенції при розгляді заяв проти України слід розглядати як індикатор структурних проблем функціонування системи правосуддя загалом.

На тлі задокументованих випадків корупції та суперечливої судової практики Верховний Суд не повною мірою відповідає стандартам вищого судового органу держави, яка декларує курс на членство в Європейському Союзі.

Фрагментація та непослідовність судової практики Верховного Суду, зокрема Касаційного господарського та Касаційного цивільного судів, створює правову невизначеність, яка підвищує ризик виникнення конвенційних порушень і подальших звернень до ЄСПЛ. Верховний Суд після реформи 2017 року так і не став повноцінним гарантом єдності практики та європейських стандартів у необхідному обсязі.

Інституційна оцінка Верховного Суду має здійснюватися не лише на основі агрегованих міжнародних статистичних показників, а й через комплексний аналіз його ролі у формуванні стабільної та передбачуваної судової практики, рівня правової визначеності, а також здатності ефективно інтегрувати стандарти Конвенції у національне правозастосування, тим самим знижуючи потребу у міжнародному судовому контролі як субсидіарному механізмі захисту прав людини.

Стратегія діяльності ВРП на 2026–2030 роки

Погляд у майбутню еволюція Вищої Ради Правосуддя і її роль у незалежних і безсторонніх судових системах.

I. Загальні положення

1. Підстава для розроблення Стратегії

Вища рада правосуддя створена для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Вища рада правосуддя, яка відновила свою роботу в січні 2023 року, усвідомлює проблеми судової влади та виклики, які постають перед нею, і має на меті проявити лідерство та взяти на себе відповідальність за втілення системних змін, що забезпечать реальну незалежність, доброчесність і справедливість судочинства на засадах верховенства права, досягнення ключових цілей судової реформи та подальший сталий розвиток судової системи відповідно до стандартів Європейського Союзу.

2. Правова основа

Конституція України: Закон України «Про Вищу раду правосуддя»; Закон України «Про судоустрій і статус суддів».

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Об'єднана позиція Європейського Союзу щодо Кластера 1 «Основи» (EU common position on Cluster 1: Fundamentals).

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки». Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЕС), затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438.

Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220 (строк виконання продов-

жено постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2025 року № 1786 до дня набрання чинності Державною антикорупційною програмою на наступний період). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244-р «Про схвалення Плану України» та План України.

Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді), затверджені рішенням Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2024 року № 3659/0/15-24.

Висновок Консультативної ради європейських суддів від 5 листопада 2021 року № 24 «Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і безсторонніх судових системах». Збірник матеріалів Європейської мережі рад правосуддя про ради правосуддя (2021 рік).

II. Передумови ухвалення стратегії

1. Сучасний стан системи правосуддя

Система правосуддя в Україні функціонує в умовах інституційних трансформацій судової реформи, яка триває із 2016 року, високого суспільного запиту на справедливість, доброчесність та ефективність судової влади під час дії воєнного стану, з урахуванням перспектив справедливого миру й повоєнного відновлення держави. Водночас зберігаються проблеми, пов'язані із забезпеченням кадрової спроможності суддів, своєчасним формуванням суддівського корпусу, зміцненням довіри суспільства до правосуддя, якістю правосуддя, удосконаленням дисциплінарних процедур, підвищенням інституційної спроможності органів суддівського врядування та адаптацією їхньої діяльності до європейських стандартів.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації істотно вплинула на функціонування судової влади в Україні. Воєнні дії, тимчасова окупація окремих територій, руйнування об'єктів судової інфраструктури, загроза безпеці суддів, працівників апаратів судів та учасників судових проваджень, зміна територіальної підсудності судових справ, кадровий дефіцит і не-

рівномірний розподіл навантаження між судами суттєво ускладнили забезпечення безперервності здійснення правосуддя. В умовах війни особливої актуальності набули питання організаційної стійкості судової системи, оперативного реагування на кризові виклики, цифровізації процедур, збереження кадрового потенціалу, забезпечення доступу до правосуддя та зміцнення довіри суспільства до судової влади. Відбулися й надалі відбуваються руйнування та пошкодження приміщень судів, складнощі із забезпеченням електропостачання судів в умовах потенційних систематичних вимкнень електроенергії.

У періоди війни та повоєнного відновлення особливого значення набуває спроможність судової системи забезпечити справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд справ, пов'язаних із наслідками збройної агресії, воєнними злочинами, масовими порушеннями прав людини, відшкодуванням шкоди та відновленням порушених прав. Започатковується формування в Україні національної концепції перехідного правосуддя, з урахуванням досвіду держав, які успішно застосовували його в постконфліктний чи поствоєнний період.

2. Виклики, що постали перед Вищою радою правосуддя:

- утвердження лідерської ролі Вищої ради правосуддя в забезпеченні стійкості системи правосуддя в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України;

- необхідність забезпечення належного виконання заходів Дорожньої карти з питань верховенства права як ключової передумови просування євроінтеграційного процесу України та виконання міжнародних зобов'язань у сфері правосуддя;

- активізація участі в розробці механізмів перехідного правосуддя в частині забезпечення незалежності судової влади, її інституційної стійкості та здатності діяти відповідно до принципів верховенства права, справедливості, відповідальності й поваги до людської гідності;

- подолання нестачі суддівських кадрів і співробітників в апаратах судів, що призводить до надмірного та нерівномірного навантаження на суддів у судах усіх рівнів

і, як наслідок, порушення строків розгляду справ і складнощі в доступі до правосуддя;

- подальше підвищення рівня довіри до судової системи та конструктивної взаємодії із суспільством;
- посилення ефективності комунікативної політики Вищої ради правосуддя та судів, органів та установ системи правосуддя загалом;
- забезпечення інклюзивної та систематичної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами;
- забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у системі правосуддя, дотримання гендерного підходу в діяльності органів суддівського врядування;
- удосконалення надмірно складних і тривалих процедур для зайняття вакантної посади судді з дублюванням окремих функцій органами суддівського врядування;
- приведення наявної мережі судів у відповідність до нового адміністративно-територіального устрою України;
- створення стійкої культури незалежності, доброчесності та нетерпимості до корупції як базових цінностей судді;
- подальше формування єдиної, передбачуваної, відкритої та сталої практики притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, які зумовлюють потребу в удосконаленні законодавчо встановлених підстав такої відповідальності;
- створення дієвих механізмів захисту суддів від протиправного впливу та безпідставних звинувачень;
- забезпечення належного рівня фінансування та матеріально-технічного забезпечення судової системи, зокрема виплати суддівської винагороди відповідно до вимог Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;
- упровадження цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, у здійснення правосуддя та діяльність Вищої ради правосуддя, перехід до повноцінного електронного судочинства, цифровізація діяльності судів, органів і установ системи правосуддя шляхом упровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЕСІКС);
- запровадження автоматизованих засобів рівномірного навантаження суддів;
- забезпечення стабільної та ефективної роботи секретаріату Вищої ради правосуддя як носія інституційної пам'яті в умовах постійної змінюваності складу Вищої ради правосуддя;
- усунення ризиків інституційної сталості (безперервності) діяльності Вищої ради

правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

3. Імператив адаптації до стандартів Європейського Союзу та виконання заходів Дорожньої карти з питань верховенства права

Прагнення України вступити до Європейського Союзу детермінує необхідність системного приведення діяльності Вищої ради правосуддя у відповідність до стандартів Європейського Союзу і Ради Європи у сфері правосуддя та суддівського врядування. Кризь призму набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі актуалізовано виконання рекомендацій, визначених у відповідних висновках Європейської Комісії, а також реалізацію заходів Дорожньої карти з питань верховенства права у сфері правосуддя.

Кабінет Міністрів України видав розпорядження від 14 травня 2025 року № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»».

У додатку до цього розпорядження міститься Дорожня карта з питань верховенства права, яка є всеосяжним стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорним Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією із ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім.

15 червня 2026 року в Люксембурзі на Міжурядовій конференції всі 27 держав-членів Європейського Союзу одноставно ухвалили рішення про відкриття Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС» для України. Це історична подія, яка фактично означає офіційний старт першого етапу переговорів про вступ України до ЄС і запуск практичної частини процесу, що охоплює ключові реформи у сфері верховенства права, судової системи, антикорупційної політики та демократичних інституцій.

Ключовими напрямками адаптації є:

- забезпечення інституційної незалежності органів суддівського врядування відповідно до європейських стандартів;
- удосконалення процедур добору, оцінювання та дисциплінарної відповідальності суддів з урахуванням принципів прозорості, об'єктивності та підзвітності;

- імплементація рекомендацій Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи і Групи держав проти корупції (GRECO);

- забезпечення ефективного функціонування механізмів доброчесності та запобігання корупції в судовій системі;
- гармонізація нормативно-правового регулювання зі стандартами Європейського Союзу і практикою Європейського суду з прав людини;
- актуалізація необхідності забезпечення функціонування Вищої ради правосуддя відповідно до європейських стандартів, зміцнення довіри до судової влади та забезпечення сталого поступу України на шляху до членства в Європейському Союзі.

III. Місія

Вища рада правосуддя забезпечує незалежне, відповідальне й ефективне функціонування судової влади, яка здійснює справедливе правосуддя, користується високим авторитетом і суспільною довірою, що узгоджується з європейськими стандартами.

IV. Візія

Відповідальне лідерство в завершенні судової реформи, що триває, та створенні в Україні системи правосуддя відповідно до високих європейських стандартів.

V. Стратегічна мета

Ключова роль у забезпеченні безперервності здійснення правосуддя в Україні й досягненні інституційної незалежності та сталого розвитку судової системи у процесах євроінтеграції в умовах воєнного часу і повоєнного відновлення, а також зміцнення довіри суспільства до судової влади.

VI. Стратегічні напрями

1. Покращення доступу до правосуддя СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ.

1. Оптимізація мережі судів (Нова судова карта): у співпраці із судами та іншими відповідальними органами влади підготовка і погодження пропозицій щодо реорганізації мережі судів відповідно до нового адміністративно-територіального устрою, безпекових викликів (ураховуючи досвід України у протистоянні збройній агресії) та необхідності забезпечення територіаль-

ної наближеності правосуддя до громадян. Використання цифрових можливостей для зменшення та рівномірного розподілу навантаження на суддів, зокрема запровадження між судового автоматизованого розподілу справ, формування методології та засобів автоматизованого виявлення ризиків під час автоматизованого розподілу справ між суддями.

2. Забезпечення оперативного та прозорого заповнення вакантних посад суддів і працівників апаратів / секретаріатів судів, органів та установ системи правосуддя з метою подолання кадрової кризи; забезпечення стійкої тенденції до оптимального навантаження суддів у судах відповідно до актуальних нормативів; удосконалення процедур проведення конкурсів і доборів, що базуються на критеріях професійної компетентності та доброчесності.

3. Цифрова трансформація правосуддя: завершення розроблення та повне впровадження всіх підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), перехід судів, органів та установ системи правосуддя на електронний документообіг, подальший розвиток сервісів ЄСІКС; інтеграція з державними інформаційно-комунікаційними системами та реєстрами.

4. Запровадження технологій штучного інтелекту у Вищій раді правосуддя, судах, органах та установах системи правосуддя як допоміжного інструменту для підвищення якості, швидкості та ефективності опрацювання інформації, підготовки проектів документів, аналізу матеріалів, структурування даних і підтримки управлінських рішень, а також сприяння єдності судової практики.

5. Сприяння розвитку альтернативних способів вирішення спорів із метою зменшення надмірного навантаження в судах.

6. Подальше впровадження Правил організації ефективного судочинства.

7. Сприяння забезпеченню фінансової та інфраструктурної стійкості як невід'ємної складової частини незалежності судової влади.

8. Розвиток прозорої системи моніторингу та аналітичного супроводу кадрових рішень Вищої ради правосуддя для пріоритетизації рішень відповідно до реальних потреб судової системи.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

1. Сформовано нову мережу судів, яка відповідає потребам громад, вимогам безпеки та забезпечує безперешкодний фізичний та інклюзивний доступ до приміщень судів.

2. Укомплектовано суди: дефіцит суддівських кадрів і працівників апаратів / секре-

таріатів судів, органів та установ системи правосуддя мінімізовано, що забезпечило розгляд справ у розумні строки та підвищення якості судових рішень.

3. Функціонує повноцінне електронне судочинство, Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (ЄСІКС) працює як єдина повнофункціональна система, доступ до правосуддя можливий через «Електронний кабінет» та мобільні додатки; забезпечено можливість дистанційної участі в засіданнях та онлайн-доступу до матеріалів для учасників судових справ.

4. Широко застосовуються технології штучного інтелекту у Вищій раді правосуддя, судах, інших органах та установах системи правосуддя, що знижує рівень навантаження, підвищує швидкість і якість опрацювання матеріалів, підготовки документів, сприяє єдності судової практики, забезпечуючи суддям кращий доступ до правових позицій Верховного Суду та аналітичних матеріалів.

5. Упроваджено альтернативні способи вирішення спорів; зменшено навантаження на суддів.

6. Збільшено кількість судів, у яких затверджено та застосовуються Правила організації ефективного судочинства, що сприяє зниженню ризиків допущення суддями порушень, які можуть бути підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

7. Запроваджено стабільну та передбачувану систему оплати праці, що зупинила плінність кадрів у судах, апаратах / секретаріатах судів, органів та установ системи правосуддя, а також забезпечила конкурентність посад; досягнуто максимально можливої фінансової незалежності системи правосуддя: запроваджено прозору систему планування та розподілу бюджетних ресурсів на основі затверджених нормативів навантаження.

8. Кадрові рішення Вища рада правосуддя ухвалює з урахуванням аналітичних даних про навантаження, кадровий дефіцит і безпекові потреби судів, що підвищує передбачуваність кадрової політики.

9. Цифрові інструменти використовуються для більш рівномірного розподілу навантаження між судами та суддями. Функціонують аналітичні механізми оцінки навантаження, прогнозування кадрових і ресурсних потреб, підтримки управлінських рішень щодо оптимізації навантаження, а також цифрові рішення для між судового автоматизованого розподілу справ, дистанційного розгляду, автоматизації допоміжних процесів і скорочення часу на рутинні дії.

2. Формування доброчесного та високопрофесійного суддівського корпусу СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ.

1. Удосконалення процедур призначення суддів.

2. Визначення методологічних підходів щодо здійснення перевірки доброчесності кандидатів і суддів у процедурах формування суддівського корпусу та автоматизованих засобів здійснення перевірок.

3. Своєчасний розгляд рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за результатами кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаний посаді.

4. Підвищення якості підготовки та кваліфікації суддів для забезпечення необхідного рівня професіоналізму суддів в умовах євроінтеграційного процесу.

5. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у процедурах суддівської кар'єри.

6. Забезпечення єдиної практики застосування Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) на основі регу-

лярного моніторингу ефективності системи оцінки доброчесності суддів.

7. Формування єдиної, передбачуваної, відкритої та сталої дисциплінарної практики стосовно суддів із дотриманням установлених строків розгляду справ.

8. Формування стійкої культури незалежності, доброчесності, професійності та нетерпимості до корупції як базових цінностей суддів.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

1. Скорочення тривалості процедур формування високопрофесійного суддівського корпусу.

2. На основі проведеного узагальнення практики застосування вдосконалено Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики суддів (кандидата на посаду судді).

3. Завершено розгляд рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за результатами кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаний посаді.

4. Висока якість підготовки та підвищення кваліфікації суддів.

5. Процедури формування суддівського корпусу здійснюються із забезпеченням рівності можливостей та недискримінації.

6. Сформовано методологічні рекомендації щодо здійснення перевірки доброчесності кандидатів і суддів у процедурах формування суддівського корпусу та запроваджено автоматизовані засоби здійснення перевірок.

7. Сформовано ефективні та дієві механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; дисциплінарна практика єдина, передбачувана, відкрита та стала.

8. Зменшення кількості порушень антикорупційного законодавства суддями.

3. Формування культури доброчесності СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ.

1. Утвердження культури доброчесності серед членів Вищої ради правосуддя та працівників секретаріату Вищої ради правосуддя, тобто сталою внутрішньою прийняття етичних стандартів як професійної цінності, розвиток особистої відповідальності, підвищення рівня етичної свідомості, формування середовища, у якому належна поведінка є природною нормою діяльності в системі правосуддя.

2. Інституціоналізація механізмів забезпечення дотримання етичних стандартів і доброчесності.

3. Посилення ролі Вищої ради правосуддя у формуванні культури незалежності,

доброчесності, професійної етики та нетерпимості до корупції в системі правосуддя.

4. Запровадження та розвиток системи навчання, підвищення обізнаності й комунікації з питань доброчесності та етики, обміну досвідом і врахування кращих міжнародних практик формування культури доброчесності, зокрема підходів держав — членів Європейського Союзу, інших сталих демократій, а також профільних європейських і міжнародних інституцій.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

1. Розроблення і впровадження Кодексу етики членів Вищої ради правосуддя, розробленого на основі міжнародних стандартів, у тому числі напрацювань Європейської мережі рад правосуддя, зокрема Звіту щодо кодексів поведінки для членів судових рад.

2. Запровадження внутрішніх процедур контролю за дотриманням етичних стандартів, створення інституту етичного консультування, підвищення рівня обізнаності та компетентності у сфері етики.

3. Запровадження внутрішніх процедур забезпечення дотримання етичних стандартів і доброчесності, зокрема механізмів запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, етичного консультування та внутрішньої підтримки належної поведінки.

4. Підвищення рівня обізнаності та компетентності у сфері етики та доброчесності за допомогою системного навчання, обговорення, роз'яснення й інших освітніх форматів у Вищій раді правосуддя та системі правосуддя.

4. Забезпечення добробуту суддів СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ.

1. Розроблення та впровадження комплексної політики у сфері здоров'я та добробуту суддів з урахуванням потреб жінок і чоловіків, заснованої на міжнародних стандартах, кращих практиках (Judicial Wellbeing Survey (Англія, 2021)) та потребах судової системи України.

2. Запровадження системи підтримки добробуту суддів (на добровільній основі) та моніторингу психосоціальних ризиків для своєчасного виявлення проблем, пов'язаних із професійним навантаженням, стресом і ризиками професійного вигорання.

3. Створення організаційних умов для запобігання професійному вигоранню суддів та підтримання їхньої психологічної стійкості.

4. Створення доступної, професійної та конфіденційної системи психологічної підтримки суддів, адаптованої до особливостей здійснення правосуддя та умов воєнного і післявоєнного періоду.

5. Формування культури добробуту та психологічної стійкості в судовій системі шляхом підвищення обізнаності суддів про інструменти підтримки психічного здоров'я та профілактики професійного вигорання.

6. Інтеграція питань, пов'язаних із добробутом суддів, у діяльність органів суддівського врядування та самоврядування як одного з елементів забезпечення незалежності суддів, якості правосуддя та сталою функціонування судової влади.

7. Утвердження сталої системи фінансового забезпечення судової влади, яка гарантує виплату суддівської винагороди відповідно до закону.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

1. Розроблено та затверджено Стратегію здоров'я і добробуту суддів із середньостроковим планом дій, що визначає пріоритетні напрями та механізми реалізації рекомендацій у цій сфері.

2. Запроваджено механізми підтримки добробуту суддів (на добровільній основі) та моніторингу психосоціальних ризиків із залученням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Національної школи суддів України.

3. Запроваджено комплекс організаційних заходів, спрямованих на підтримання психологічної стійкості суддів і запобігання професійному вигоранню.

4. Створено та забезпечено функціонування системи психологічної підтримки суддів з урахуванням гендерних аспектів професійної діяльності, ризиків професійного вигорання, яка містить офлайн- та онлайн-консультування, кризову психологічну допомогу та інші сервіси підтримки відповідно до законодавства України та міжнародних практик.

5. Забезпечено системне інформування суддів про доступні інструменти психологічної підтримки та програми добробуту, зокрема через офіційні інформаційні ресурси судової влади та органів суддівського врядування і самоврядування.

6. Питання здоров'я та добробуту суддів інтегровано до процесів формування та реалізації політик у сфері правосуддя, а їх урахування стало складовою частиною діяльності органів суддівського врядування та самоврядування.

7. Виплата суддівської винагороди здійснюється відповідно до вимог Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

(Далі буде...)

Конституційне право

Вибори під час війни: експертна позиція

Сьогодні знову звучить теза: якщо війна триватиме роками, можливо, варто шукати механізм проведення виборів, не чекаючи її завершення. Але війна і воєнний стан — це не просто юридичні перешкоди, які можна усунути зміною закону. Питання в тому чи здатна держава під час війни забезпечити демократичні вибори? Не просто організувати голосування, а гарантувати вільне волевиявлення, реальну політичну конкуренцію, рівність кандидатів, свободу агітації, незалежні медіа, діяльність опозиції, таємницю голосування та безпеку виборців.

Юлія КИРИЧЕНКО,

експерт центру політико-правових реформ

На моє переконання — ні. Саме тому закон забороняє проведення президентських, парламентських і місцевих виборів під час воєнного стану. І ця заборона має не лише формально-юридичне підґрунтя. Мільйони українців перебувають за кордоном. Сотні тисяч служать у Силах оборони. Мільйони змінили місце проживання. Частина території окупована, частина громад живе під постійною загрозою обстрілів, виборча інфраструктура пошкоджена або зруйнована.

Чи можна говорити про рівність політичної конкуренції, коли один потенційний кандидат воює, а інший може вести повноцінну кампанію? Чи можна забезпечити однакові умови для агітації у Києві та прифронтовій громаді? Чи можна гарантувати безпечну роботу виборчих комісій, журналістів і спостерігачів під час ракетних атак?

Тому питання сьогодні має звучати інакше: не «як провести вибори під час війни?», а «що Україна має зробити вже сьогодні, щоб перші вибори після війни були справді демократичними?».

І тут є цілком конкретні завдання:

1. Підготувати спеціальне законодавство для перших повоєнних виборів. Чинних правил буде недостатньо. Війна змінила демографічну карту країни, місце проживання мільйонів людей, стан виборчої інфраструктури та безпекові умови. Ця робота вже розпочалася у парламентській робочій групі за участі фракцій і груп, ЦВК, інших державних органів та громадянського суспільства. Її результатом мають стати правила, погоджені завчасно, а не написані напередодні виборів.

2. Забезпечити легітимний, незалежний і професійний склад ЦВК. 4 жовтня 2026 року спливає семирічний строк повноважень 15 чинних членів Центральної ви-

борчої комісії. Ще дві посади членів ЦВК є вакантними. Тому це питання потрібно вирішувати вже зараз. Саме ЦВК має готувати найскладніші вибори в історії незалежної України. Її склад не можна формувати поспіхом безпосередньо перед початком виборчого процесу.

3. Передбачити перехідний період після припинення воєнного стану. Виборчий процес має розпочинатися не раніше ніж через шість місяців після припинення або скасування воєнного стану. Це не відтермінування демократії. Це час, необхідний для її відновлення: політичної конкуренції, нормальної роботи партій, опозиції та медіа, підготовки виборчої інфраструктури й актуалізації Державного реєстру виборців.

4. Переглянути виборчу інфраструктуру та Державний реєстр виборців. Потрібно переглянути мережу дільниць, округів і виборчих регіонів та законодавчо встановити об'єктивні безпекові критерії, за яких вибори на певній території тимчасово неможливі. Мільйони громадян змінили місце проживання, тому необхідно також забезпечити простий механізм перевірки й уточнення даних виборців.

5. Гарантувати виборчі права військовослужбовців. Демобілізація не відбудеться за один день. Частина військових і після припинення воєнного стану залишатиметься у військових частинах. Потрібно забезпечити їм можливість голосувати із дотриманням свободи й таємниці волевиявлення. Не менш важливо гарантувати військовим право бути кандидатами. Служба державі не може стати причиною фактичного обмеження політичних прав.

6. Забезпечити голосування українців за кордоном, ВПО та громадян із деокупованих територій. Існуюча мережа закордонних дільниць очевидно не розрахована на

мільйони українців за межами держави. Тому вже сьогодні потрібні переговори з країнами їх перебування щодо відкриття додаткових місць голосування. Водночас виборчі процедури мають враховувати реальність мільйонів ВПО та людей, які повертатимуться на деокуповані території.

7. Захистити вибори від російського втручання. Росія обов'язково намагатиметься впливати на перші повоєнні вибори — через гроші, дезінформацію, соціальні мережі, інформаційні операції, підтримку окремих кандидатів і політичних сил. Тому вже зараз потрібно вдосконалювати законодавство про політичні партії, політичне фінансування та виборчі кампанії. Але тут є принципова межа: боротьба з російським втручанням не може стати виправданням для обмеження законної діяльності опозиції, незалежних медіа чи громадянського суспільства. Не можна захищати демократію шляхом її обмеження.

8. Відновити повноцінну політичну конкуренцію та медійний плюралізм. Без цього демократичних виборів не існує. До початку виборчого процесу громадяни повинні мати доступ до різних політичних позицій, кандидати — рівні можливості для конкуренції, журналісти — свободу роботи, а опозиція — можливість повноцінно здійснювати законну політичну діяльність.

Перші повоєнні вибори будуть не просто черговою виборчою кампанією. Вони стануть тестом на стійкість української демократії після війни. Тому коли сьогодні запитують: «Чи потрібні Україні вибори?» — відповідь очевидна. Так. Безумовно. Але нам потрібні не вибори заради самого факту голосування. Нам потрібні вільні, чесні, конкурентні та демократичні вибори, легітимність яких не викликати сумнівів ні в українського суспільства, ні у наших міжнародних партнерів. Саме тому проводити вибори під час війни — неправильно. А ось готуватися до них потрібно вже сьогодні. І «готуватися» — це не говорити про дату голосування. Це підготувати законодавство. Забезпечити легітимний склад ЦВК. Оновити Реєстр виборців. Створити механізми для військових, ВПО та українців за кордоном. Відновити політичну конкуренцію. Захистити вибори від російського втручання.

Жінка у війську: Ізраїль та Україна

Порівняльно-правовий і військово-експертний аналіз моделей комплектування, проходження служби та участі жінок у секторі оборони

Наталія ПАВЛОВСЬКА,
юристка, доцентка
адвокатка, д.ю.н.

Юридична складова жінок у війську

Порівняння військових моделей Ізраїлю та України є особливо актуальним в умовах тривалої війни України та постійної необхідності пошуку ефективної моделі комплектування Сил оборони. На перший погляд, обидві держави мають багато спільного: постійна загроза національній безпеці, значна роль резерву, висока суспільна увага до військової служби, технологічність армій та активна участь жінок. Однак, юридична природа участі жінок у війську принципово різна.

В Ізраїлі жінки є частиною системи загального військового обов'язку, хоча закон передбачає низку винятків. Офіційний ресурс ЦАХАЛ прямо зазначає, що обов'язок військової служби поширюється, зокрема, на громадянок-жінок, які відповідають встановленим критеріям, при цьому існують винятки для релігійних жінок, заміжніх осіб, осіб із медичними підставами тощо.

Українська модель принципово інша: жінки можуть проходити військову службу, перебувати на військовому обліку та бути призваними під час воєнного стану, але призов жінок здійснюється у добровільному порядку. Це прямо встановлено частиною 12 статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

30 основних відмінностей

1. Фундаментальна модель. Ізраїль: військова служба є загальним громадянським обов'язком, який поширюється і на значну частину жінок. Україна: щодо жінок діє принцип добровільності.

Це головна відмінність двох моделей. В Ізраїлі держава виходить із концепції «громадянин має служити», тоді як Україна щодо жінок — із концепції «громадянка має право служити».

2. Юридична природа призову. В Ізраїлі жінка може отримати законний призовний обов'язок. В Україні навіть перебування жінки на військовому обліку не створює автоматичного права держави примусово її мобілізувати.

3. Військовий облік. В Україні необхідно розрізняти: військовий облік; військово-обов'язана; військова служба.

Жінка може перебувати на військовому обліку, але це не означає, що вона повинна бути мобілізована. Для жінок із медичною або фармацевтичною освітою закон встановлює обов'язковість військового обліку при умовах, чітко визначених законом, тоді як для інших споріднених спеціальностей облік здійснюється за бажанням.

4. Загальний призов жінок. В Ізраїлі існує система загального призову, хоча з великою кількістю винятків. В Україні загального призову жінок немає.

Саме тому некоректно говорити, що «українські жінки звільнені від військового обов'язку». Правильніше: вони виконують військовий обов'язок, але вступ до служби для них має добровільну основу.

5. Вік. В Ізраїлі основний призов припадає на молодий вік, переважно 18–19 років. Офіційні матеріали ЦАХАЛ вказують, що більшість призовників саме цієї вікової групи.

В Україні жінка може прийти до війська значно пізніше: у 25, 35, 45 років і старше, залежно від конкретного виду служби та законодавчих вимог.

6. Освіта та професія. Ізраїльська система активно використовує армію як механізм первинної професійної селекції молоді. Україна значною мірою отримує жінок уже з готовою цивільною професією.

Наприклад, до війська приходять юристки, лікарки, психологині, інженерки, IT-фахівчині, викладачки. Для української армії це великий кадровий резерв.

7. Строкова служба. Ізраїль традиційно має систему обов'язкової строкової служби. В Україні після реформування системи військового обов'язку жінки можуть добровільно проходити базову військову службу. Закон прямо передбачає можливість жінки виявити бажання проходити базову військову службу.

8. Тривалість служби. Раніше базовою моделлю Ізраїлю було 24 місяці для жінок і 32 для чоловіків. Але у липні 2026 року Кнесет ухвалив тимчасове продовження строкової служби до 32 місяців, а ЦАХАЛ окремо підтвердив, що це поширюється на жінок, які служать на посадах за принципом «жінка як чоловік».

Таким чином, у 2026 році тривалість служби жінки в Ізраїлі дедалі більше залежить від конкретної посади.

9. Принцип «жінка як чоловік». Це одна з найцікавіших особливостей Ізраїлю. Жінка може добровільно погодитися на службу на умовах, за яких її тривалість прирівнюється до чоловічої. Саме така модель використовується для багатьох бойових, технологічних та професійних напрямів.

В Україні подібної юридичної конструкції немає: якщо жінка вже є військовослужбовицею, її права та обов'язки визначаються статусом військовослужбовця та конкретною посадою.

10. Бойові професії. Ізраїль поступово розширював доступ жінок до бойових спеціальностей. Сьогодні жінки можуть проходити відбір до бойових підрозділів, якщо відповідають вимогам конкретної посади. Кнесет прямо зазначав, що призначення жінок у бойові підрозділи залежить від потреб армії та фізіологічних вимог конкретної служби.

Україна під час повномасштабної війни також значно розширила фактичну участь жінок у бойових спеціальностях.

11. Передова. Для України характерним є те, що жінки не просто служать у війську, а реально виконують завдання безпосередньо в районах бойових дій. Це принципово змінило українське суспільне сприйняття військовослужбовиць.

12. Технологічні спеціальності. Ізраїль традиційно використовує строкову службу як механізм пошуку технологічних талантів.

Технологічні підрозділи ЦАХАЛ фактично стали одним із каналів підготовки кадрів для ізраїльського high-tech. Державні матеріали Ізраїлю прямо описують військову технологічну службу як важливий механізм набуття професійного досвіду та контактів для подальшого працевлаштування.

Україна після 2022 року також стрімко збільшила роль жінок у технологічних військових професіях, насамперед у сфері БПЛА, зв'язку, розвідки, РЕБ та IT.

13. Резерв. Ізраїльська модель значною мірою побудована навколо переходу зі строкової служби до резерву.

Україна також має систему військового резерву, але її практичне значення сформувалося передусім під впливом повномасштабної війни. Чинне законодавство України прямо передбачає проходження жінками служби у військовому резерві.

14. Мобілізація. Ізраїль може призивати резервістів до виконання військового обов'язку відповідно до своєї системи резерву.

Україна під час мобілізації призиває військовозобов'язаних та резервістів для доукомплектування військових посад. Але для жінок в Україні ключовим залишається принцип добровільності.

15. Резервістка після служби. В Ізраїлі служба створює довготривалий зв'язок людини з армією. В Україні жінка також може залишатися військовозобов'язаною після служби, але механізм залучення до резерву не є копією ізраїльської системи.

16. Сімейний статус. В Ізраїлі сімейний статус безпосередньо впливає на обов'язок жінки служити. Офіційні матеріали ЦАХАЛ вказують, зокрема, на звільнення заміжніх жінок від обов'язкового призову.

В Україні заміжжя жінки саме по собі не створює аналогічного «звільнення від призову», оскільки для жінки базово діє добровільний принцип.

17. Материнство. Українське законодавство передбачає спеціальні гарантії для військовослужбовиць, пов'язані з вагітністю, доглядом за дитиною та іншими сімейними обставинами.

Це принципово важливо: рівність військовослужбовців не означає ігнорування біологічних та сімейних обставин.

18. Релігія. Це одна з найбільш суттєвих відмінностей. В Ізраїлі релігійна приналежність може безпосередньо впливати на обов'язок жінки служити. Офіційний ЦАХАЛ прямо називає релігійних жінок серед категорій, які можуть бути звільнені від обов'язкової служби. В Україні немає

аналогічного механізму загального звільнення жінок від призову через релігійний статус.

19. Альтернативна служба. Ізраїль має розвинений інститут національної/цивільної служби для частини осіб, які не проходять військову службу. В Україні альтернативна служба має іншу правову конструкцію і не є аналогом ізраїльської моделі масового заміщення військової служби.

20. Ставлення суспільства. В Ізраїлі військова служба є одним із фундаментальних елементів соціалізації громадянина. В Україні до 2022 року військова служба для значної частини жінок була взагалі відсутня у життєвому досвіді. Повномасштабна війна кардинально змінила цю ситуацію.

21. Армія як соціальний ліфт. В Ізраїлі армія може стати першим професійним середовищем молодого людини. В Україні жінка часто приходиться до війська вже після цивільної кар'єри. Тому, українська модель має інший потенціал: вона дозволяє державі залучати до війська вже сформованих професіоналок.

22. Жінка-юрист на військовій службі. Для жінки-адвоката це особливо цікаво. В Ізраїлі юридична освіта може бути інтегрована в систему військової служби ще на ранньому етапі професійної кар'єри.

В Україні жінка-юстка може прийти до військової системи вже як сформований адвокат або науковець. Тобто Україна має потенціал залучення висококваліфікованих цивільних правників, а не лише формування їх усередині армії.

23. Командні посади. Ізраїль має тривалу історію просування жінок до офіцерських посад. Офіційні ізраїльські матеріали фіксували значну частку жінок серед офі-

церського корпусу, хоча представництво різко зменшувалося на найвищих рівнях командування.

Україна також рухається до збільшення кількості жінок-командирів. Однак, тут існує важлива проблема: присутність жінок в армії не автоматично означає їхню присутність у системі прийняття рішень.

24. Рівність прав. Законодавство України прямо встановлює, що жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, з урахуванням законодавства щодо материнства та заборони дискримінації. Але це потрібно відрізнити від рівності обов'язку вступити до війська. В Україні права після вступу максимально наближені до рівних, тоді як сам вступ для жінки добровільний.

25. Рівність або однаковість. Як адвокат я вважаю принципово важливим розмежувати три поняття: рівність прав; рівність обов'язків; ідентичність фізичних вимог.

Ізраїль дедалі більше використовує принцип однакової тривалості служби для жінок на певних професіях. Україна використовує принцип рівності військового статусу після вступу на службу, одночасно зберігаючи спеціальні гарантії материнства.

26. Відповідальність за невиконання обов'язку. В Ізраїлі невиконання законного призовного розпорядження може мати кримінально-правові наслідки. Міністерство закордонних справ Ізраїлю прямо зазначає, що невиконання законного наказу про військову службу є кримінальним правопорушенням.

В Україні питання відповідальності за порушення військового обов'язку та мобілізаційних правил залежить від конкретного правового статусу особи. Для жінки

принципово: немає законного механізму примусової мобілізації лише на тій підставі, що вона перебуває на військово-му обліку.

27. Медичний відбір. Ізраїльська система проводить медичну селекцію ще до призову. Україна також використовує військово-лікарську оцінку придатності. Однак українська жінка може потрапити до війська вже в дорослому віці та після тривалої цивільної кар'єри.

Тому українська модель має іншу проблему: необхідність оцінювати не тільки фізичну придатність молодшої людини, а й можливість служби людей із великим життєвим та професійним досвідом.

28. Економічний ефект. В Ізраїлі загальна військова служба означає, що значна частина молодих громадян тимчасово виходить із цивільного ринку праці. Ізраїльські державні дослідження прямо оцінюють військову службу як фактор, що має істотну альтернативну економічну вартість.

Українська модель щодо жінок не створює аналогічного ефекту масового вилучення молодих жінок із цивільної економіки.

29. Основна сила ізраїльської моделі. Її головна перевага — масовість підготовленого резерву. Держава заздалегідь знає, хто пройшов військову підготовку, які спеціальності отримав громадянин та до якої системи резерву він належить. Це дає величезну перевагу при швидкій мобілізації.

30. Основна сила української моделі. Її головна перевага — добровільна мотивація та можливість залучення дорослого професійного ресурсу. Жінка може прийти до армії не тому, що їй 18 років і її призвали, а тому, що вона має конкретну професію,

життєву позицію, мотивацію та бажання служити. Це особливо важливо для таких спеціальностей, як право, медицина, психологія, IT, управління, комунікації, аналітика та фінанси.

| Головний порівняльний висновок

Якщо дивитися на дві системи очима жінки-адвоката та військового експерта, я б сформулювала різницю так:

- Ізраїль «Громадянин, військова служба, професійна спеціалізація, резерв».
- Україна «Громадянка, добровільне рішення, військова служба, професійна реалізація, резерв».

Тобто, Ізраїль спочатку формує військового громадянина, а потім він повертається до цивільного життя. Україна сьогодні значною мірою залучає вже сформованого цивільного професіонала до військової системи.

| Чи варто Україні копіювати Ізраїль?

На мою думку — ні, копіювати повністю не варто. Але окремі елементи ізраїльської системи Україні надзвичайно корисно вивчати.

Варто запозичити:

1. Систему підготовленого резерву.
2. Ранню військову підготовку громадян.
3. Максимальне використання професійних талантів.
4. Технологічний відбір молоді.
5. Систему військово-професійної орієнтації.
6. Підготовку жінок до командних посад.
7. Систему повернення резервістів до цивільного життя.

8. Механізми поєднання військової та цивільної професії.

9. Визнання військової служби як професійного капіталу.

10. Систему швидкого повернення підготовленого резервіста до виконання військових завдань.

| Що не варто механічно переносити

Найважливіше: загальний примусовий призов жінок. Українське суспільство, правова система та демографічна ситуація відрізняються від ізраїльських. Крім того, Україна вже має величезний ресурс жінок, які добровільно приходять до війська. Тому питання, на мою думку, повинно звучати не: «Як змусити більше жінок служити?» а: «Як створити такі умови, щоб мотивована жінка могла максимально ефективно служити державі, не втрачаючи своїх основних прав?»

Особливо важливий юридичний парадокс: Українське законодавство містить дуже цікаву конструкцію. З одного боку: «Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками». З іншого: призов жінок під час воєнного часу здійснюється у добровільному порядку. Отже, рівність військового статусу після вступу до армії не встановлює однаковості механізму вступу до армії. І саме це, на мою думку, є одним із найцікавіших питань для сучасного українського військового права.

| Експертна позиція

Україна не повинна ставити перед собою завдання «зробити українських жінок ізраїльськими солдатками». Україна має створити власну модель жінки у секторі безпеки та оборони. Ця модель повинна поєднати: професіоналізм; добровільність військової підготовки; рівність прав; реальну можливість кар'єрного зростання; захист материнства; підготовлений резерв. Ізраїль створив суспільство, де військова служба є частиною громадянства. Україна же створює суспільство, де військова служба дедалі більше стає усвідомленою професійною формою захисту держави. І тут не потрібно порівнювати, а запитати для себе: «Які елементи ізраїльської системи можуть посилити українську модель, не руйнуючи принцип добровільності та прав людини?»

Це вже питання сучасного військового права, гендерної рівності, національної безпеки та майбутньої моделі української держави.

Мобілізація в росії неминуча

Вісім джерел, що працюють з адміністрацією президента, наприкінці червня заявили, що Кремль планує нову хвилю мобілізації через дефіцит контрактників. «Мобілізація обговорюється на всіх рівнях, ходять чутки, але остаточне рішення ще не прийняте. Йдеться про жовтень — після того, як пройдуть вибори до Держдуми», — сказав один зі співрозмовників, близький до внутрішньополітичного блоку адміністрації президента.

За даними ЗМІ, по всій росії, у четвертому кварталі 2025 року потік добровільних новобранців скоротився у півтора рази порівняно з тим самим періодом 2024 року.

The Wall Street Journal також дізнався від американських чиновників, що влада рф допускає проведення нової мобілізації, при цьому влада планує набирати в армію не тільки резервістів і росіян з військовим досвідом, а й чоловіків, які не мають ні військової підготовки, ні бажання воювати.

Тривоги росіянам додав президент України Володимир Зеленський, наприкінці липня сказав про готовність Володимира Путіна провести мобілізацію, посилюючись на українські розвіддані.

Заступник голови Ради Безпеки рф Дмитро Медведєв назвав ці повідомлення «брехливою провокацією». Нещодавно голова комітету Держдуми з оборони Андрій Картаполов повідомив, що в росії немає необхідності проводити нову хвилю мобілізації. У безрезні прес-секретар кремля Дмитро Песков також заперечував чутки про можливість мобілізації.

Минулого разу, за вісім днів до оголошення мобілізації, 13 вересня 2022 року, Песков стверджував, що ні повну, ні часткову мобілізацію влада не розглядає. 20 вересня депутат Андрій Картаполов також заявляв, що загальної мобілізації не буде. Проте вже вранці 21 вересня Володимир Путін оголосив «часткову» мобілізацію. У той же день було підписано та офіційно опубліковано указ № 647 «Про оголошення часткової мобілізації в російській федерації». У ньому не встановлено дату закінчення.

28 жовтня 2022 року тодішній міністр оборони Сергій Шойгу доповів путіну про завершення мобілізаційних заходів. За його словами, завдання щодо призову 300 тисяч осіб було виконано. Проте окремого указу президента про припинення чи скасування часткової мобілізації після цього так і не опублікували. 31 жовтня 2022 року Путін, відповідаючи на запитання журналістів, сказав, що «мобілізація точно заверше-

на», проте він не замислювався над тим, чи «потрібен офіційний указ».

У січні 2023 року Песков підтвердив, що указ №647 продовжує діяти. Conflict Intelligence Team (CIT) оцінює нинішню ситуацію з поповненням армії як відносно стабільну. На початку року набір контрактників просів і річний план, швидше за все, не виконають повністю, зазначає він. Однак нинішня притока, близько 30 тисяч осіб на місяць, загалом дозволяє компенсувати потреби військ.

В окремі місяці втрати можуть перевищувати набір на одну-дві тисячі осіб, припускає аналітик. Але для угруповання чисельністю близько 700 тисяч військових така різниця не критична навіть протягом року. Тому, робить висновок експерт, з погляду логіки російського керівництва підстав для негайного відновлення мобілізації зараз немає.

Ситуація може змінитися, якщо комерційний набір різко скоротиться: наприклад, армія почне щомісяця втрачати приблизно на п'ять тисяч осіб більше, ніж отримує. Наразі, продовжує експерт, загрози обвалення російського фронту чи масштабних проривів ЗСУ немає. Російський наступ суттєво сповільнився, проте його нинішніх темпів, ймовірно, достатньо, щоб продовжувати говорити про успіхи армії та неминуче захоплення Донбасу.

На думку іншого експерта, мобілізаційна система здатна провести новий масовий заклик. У 2022 році вона прийняла близько 300 тисяч осіб і з того часу могла врахувати допущені помилки. Співрозмовник також не очікує масового опору мобілізації. Молодих росіян, які виступають проти війни, він називає меншістю, особливо в регіонах. На думку співрозмовника, удари по російських цивільних об'єктах можуть сприяти припливу нових добровольців, оскільки посилюють озлоблення та провенеї настрої, особливо в прикордонних регіонах. Військово-політичний оглядач Олександр

Коваленко вважає, що російська влада вже готується до нової мобілізації.

Ми бачимо, як у різних регіонах росії розсилаються мобілізаційні розпорядження. Набирається персонал, який має займатися мобілізованими. На різних підприємствах існує норма щодо відправлення на фронт своїх робітників та працівників певних категорій, — каже Коваленко. За його оцінкою, необхідність нової мобілізації пов'язана насамперед із високими втратами російської армії та відсутністю значних успіхів на фронті.

Російські генерали мають впевненість, що до зимового сезону їм передадуть значні резерви для продовження наступу в 2027 році, — каже він.

У цих умовах російське командування має два можливі шляхи, вважає експерт. Перший — радикально змінити технологічні, технічні та тактичні підходи до ведення війни. Проте експерт не вірить, що російська армія здатна реалізувати таку перебудову.

Другий варіант передбачає подальше насичення фронту особовим складом — як для продовження наступу, так і для стримування контратак ЗСУ, які почастишали.

Сьогоднішній рівень добровільної мобілізації є явно недостатнім для компенсації щомісячних втрат і не дозволяє накопичувати людський ресурс для формування резервів. Тому мобілізація, як на мене, невідворотна.

З Олександром Коваленком згоден і військовий дослідник Кирило Михайлов. Російська мобілізація 2022 року була проведена дуже погано. Багато хто потрапляв на

фронт практично без будь-якої підготовки, а розширення мобілізаційної інфраструктури з тих пір не спостерігалось. Військовий оглядач Давид Шарп, у свою чергу, не впевнений, що російська влада зважиться на нову мобілізацію. За його словами, є окремі ознаки технічної підготовки, проте це може бути лише прагненням заздалегідь тримати систему в готовності.

«За мобілізацію доведеться заплатити тяжку внутрішньополітичну та економічну ціну». Саме тому її уникали з 2022 року, — каже Шарп. Аргументами на користь мобілізації він називає великі втрати російської армії та зменшення кількості бажаних укласти контракт. Водночас просування російських військ залишається повільним, хоча на окремих напрямках воно продовжується. На думку Шарпа, кремль може вирішити, що Донбас вдасться захопити без мобілізації, хоч і пізніше. Багато залежить від того, які оцінки ситуації отримує путін.

Нову мобілізацію можуть оголосити після осінніх виборів, наприклад, у жовтні. Експерт вважає, що російська мобілізаційна система здатна щомісяця приймати від 80 до 120 тисяч людей. Приблизно такими темпами, за його словами, йшов заклик восени 2022 року. З того часу система принципово не змінилася, проте стала більш стійкою та організованою. На його думку, до її проведення вже підготовлено як державні органи, так і силові структури, включаючи слідчий комітет та росгвардію. Саме силові, припускає він, братимуть участь у примусі чоловіків до служби та забезпечуватимуть виконання мобілізаційних планів. Проблем із забезпеченням мобілізованих стрілецькою зброєю експерти не очікують: автомати та інше базове озброєння залишаються на складах. При цьому експерт не вважає, що з нових мобілізованих масово форму-

ватимуть повноцінні батальйонно-тактичні групи або складні загальновійськові з'єднання. Нова мобілізація буде спрямована не так на створення нових повноцінних з'єднань, як на постійне поповнення втрат у існуючих частинах.

У 2022 року було простіше: зброї та інших ресурсів було багато. Командирів теж було в достатку, бракувало солдатів. Мобілізували досвідчених, швидко провели перепідготовку та відправили на фронт — одними поповнили пошарпані в боях частини (для цього взагалі не потрібно

створювати додаткові структури), з інших сформували нові з'єднання — в основному на базі вже наявних підрозділів, на кшталт армійських корпусів ЛДНР. Це зайняло час, — каже експерт. Зараз, зауважує він, навіть якщо мобілизують 300 тисяч людей, сотню з них відправлять «на поповнення втрат», а решту 200 тисяч залишать у резерві. Щоб цей резерв «не розбігся», тільки командирів знадобиться щонайменше 40 тисяч: із розрахунку на взвод із 30–35 осіб — командир взводу, його заступник плюс чотири командири відділень, тобто приблизно один командир на чотири-п'ять солдатів.

Аналітики бачать два основні сценарії у випадку, якщо російська влада розпочне нову хвилю мобілізації. Перший передбачає повторення досвіду 2022: за короткий термін призвати кілька сотень тисяч людей. Другий варіант перейти до безперервної мобілізації невеликими партіями, по кілька десятків тисяч людей щомісяця, як це відбувається в Україні. За умови масового одноразового заклику, вважає експерт, проблем із розміщенням мобілізованих, швидше за все, не виникне. Порівняно з 2022 роком, у військовій системі вже з'явився відповідний досвід.

Головна проблема полягає в тому, як використовувати таку кількість мобілізованих. Існуючі підрозділи не зможуть прийняти їх усіх одночасно. Вже у 2022 році частину мобілізованих направляли не лише на поповнення діючої армії, а й на створення нових підрозділів. За наступної мобілізації частка таких військовослужбовців може виявитися ще вищою. Для формування частин з нуля потрібні підготовлені офіцери, оператори безпілотників та інші фахівці, а також велика кількість техніки. Тим часом російські запаси озброєнь поступово виснажуються.

За словами аналітика, із бронетехнікою в армії ще можуть залишатися певні можливості, тим більше зараз її використовують менш інтенсивно. Набагато складніша ситуація з артилерією та армійською протиповітряною обороною. Без цих компонентів нормально воювати зараз неможливо. Тому нові частини, сформовані з нуля, матимуть дуже низьку боєздатність, — попереджає експерт. Другий сценарій передбачає постійний заклик по кілька десятків тисяч людей щомісяця. У такому разі мобілізація стала б доповненням або заміною комерційного набору: людей закликали б, проводили б коротку підготовку та направляли б до діючих частин для поповнення втрат. Перевага цієї моделі полягає в тому, що державі не довелося б утримувати сотні тисяч військовослужбовців, які місяцями залишаються на полігонах. — Але мінус — постійна напруга в суспільстві, оскільки мобілізація стане перманентною, — підсумовує аналітик. Експерти вважають нову хвилю мобілізації в росії восени ймовірним, хоч і не вирішеним наперед сценарієм. Поки що всі оцінки ґрунтуються лише на непрямих ознаках, тому точно судити ні про терміни, ні про масштаби можливого призову неможливо.

За оцінкою фахівців, влада найімовірніше намагатиметься уникнути одноразової мобілізації сотень тисяч людей. Масовий набір непідготовлених військовослужбовців може призвести до зростання втрат, але навряд чи дозволить російській армії істотно змінити ситуацію на фронті або повністю захопити Донбас. Натомість мобілізація може проходити поступово і торкатися насамперед найбільш уразливих груп: учнів коледжів та вузів, які втратили відстрочку після відрахування, а також людей, які пройшли курси управління безпілотниками. Набір у штурмові підрозділи, ймовірно, продовжать стимулювати високі виплати та можливість призупинення кримінальне переслідування. Експерти вказують, що цей механізм уже використовується для залучення підозрюваних та обвинувачених до участі у війні.

Висновок. Імовірно, влада може додатково набирати по 10–20 тисяч осіб на місяць понад кількість добровольців, які укладають контракт. Такий обсяг поповнення дозволить компенсувати частину втрат, формувати резерви та зберігати тиск на окремих ділянках фронту. Тут мобілізація може бути тривалого характеру.

Підготував **Лесь КУРІННИЙ**,
за матеріалами іноземних ЗМІ

В росії з виборів знято партію «Яблуко»

Зняття «Яблука» з виборів домоглася партія «Родина», яка посилалася у своєму позові на допущені конкурентами численні порушення. Вже до суду до неї приєднався Центрвиборчком, який надав дані про іноземне фінансування, яке отримували «контрагенти» «Яблука».

Як випливає з рішення, Верховний суд підтвердив порушення заборони на прийом пожертвувань до виборчого фонду коштів з-за кордону. Згідно з довідкою Росфінмоніторингу, у період з 9 липня по 2 серпня 2026 року на рахунок «Яблука» надійшли кошти від осіб, які отримали в порівняний період фінансування зі США, Великобританії, ОАЕ, Ізраїлю та інших країн — лише близько 2,8 млн руб., зазначено у рішенні ВС. Серед контрагентів партії виявлено 74 особи, на рахунки яких за період з квітня 2023 по серпень 2026 року надійшло близько 80 млн руб. від 310 іноземних осіб. Суд відзначив «істотне зростання інформаційної активності» партії, у тому числі в заблокованих у РФ соцмережах. Оплата витрат, пов'язаних із розміщенням агітматеріалів на таких ресурсах, не могла бути здійснена за рахунок коштів виборчого фонду.

Посилаючись на оцінку вартості розміщення матеріалів на підтримку партії, проведено Асоціацією блогерів та агентств, ВС дійшов висновку, що витрати на рекламу, здійсненні поза межами виборчого фонду, значно перевищують допустимі 5% (35 млн руб.).

Також визнано агітацією розміщене на сайті партії інтерв'ю її засновника Григорія Явлінського. У ньому наведено рядки вірша

«Пусть всегда будет солнце» та фраза «Лишь бы не было войны» з п'єси Олександра Володіна «Пять вечеров» без вказівки імен авторів та згоди правовласників. Наявність у фразі загальноживаних слів сама по собі не означає, що ця фраза не є об'єктом авторського права, наголосив ВС.

Він також дійшов висновку, що авторські права порушують розміщені на сайті без згоди правовласників емблеми партій, перероблені фотографії фізичних осіб, а також ілюстрацію до фрази Льва Толстого з книги «Війна та мир» та кадру з однойменного кінофільму. Зрештою, визнано порушенням використання створеного за допомогою ChatGPT зображення з двома поїздами, яке послужило ілюстрацією для розміщеної на сайті «Яблука» статті pana Явлінського. «При розміщенні зображення партією «Яблуко» не було отримано згоди правовласника на його використання. Компанія OpenAI, яка проінформувала про належність прав на результат інтелектуальної діяльності, отриманий за допомогою штучного інтелекту, і забороняє використання на території росії ChatGPT», — йдеться у рішенні.

З доказом відповідача про те, що ChatGPT є штучним інтелектом і не може бути віднесений до об'єктів інтелектуальних прав,

суд не погодився, нагадавши, що Цивільний кодекс відносить програми для ЕОМ до результатів інтелектуальної діяльності, що охороняються.

Оцінювати наявність в агітматеріалах партії ознак екстремізму ВС відмовився, але це питання може бути розглянуте в окремому виробництві, якщо з'являться відповідні докази.

«Яблуко» рішуче відкидає всі пред'явлені звинувачення та вважає, що в ході судового розгляду їх переконливо спростували. «Партія має намір довести свою правоту в апеляційній інстанції», — йдеться у пресрелізі організації. Отримання жертвувальниками грошей з-за кордону саме по собі ще не означає іноземного фінансування партії, наполягають «яблучники», адже пожертви, які не відповідають вимогам закону, поверталися відправникам. Не згодні в партії та з висновками суду про те, що розміщення матеріалів про «Яблуко» в соцмережах та на інтернет-платформах відбувалося з його ініціативи. Щодо необхідності отримувати у OpenAI дозвіл на використання зображень, створених за допомогою ChatGPT, то сама компанія визнає право власності за користувачами, й механізму отримання такого дозволу немає, додали в «Яблуку». Експерти зазначають, що рішення ВС містить низку новел, які можуть серйозно вплинути на правила передвиборної агітації.

Зокрема, констатує керівник Центру конституційного правосуддя Іван Брикульський, з документа випливає, що тепер будь-якого кандидата можна «знести», якщо стане відомо, що він використав картинку, виготовлену за допомогою неймереж, навіть із зазначенням цього факту. А адвокат Максим Секач звертає увагу на те, що ВС дозволив визнавати агітацією матеріали, розміщені на сайті партії задовго до початку агітперіоду, що обіцяє всім учасникам виборів багато несподіванок. У ситуації з рекламою в соцмережах виходить, що «Яблуко» має відповідати за дії третіх осіб, але в цьому випадку «все на мушці», попереджає експерт.

Підготувала Анастасія КОРЕНЯ,
за матеріалами іноземних ЗМІ

ТЦК і закон:

Де межа допустимого примусу

Останнім часом в українському суспільстві дедалі частіше обговорюються факти неправомірних, а в деяких випадках — відверто незаконних дій працівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо громадян, які підлягають військовому обліку та мобілізації. Йдеться не про необхідність мобілізації, яка в умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України є об'єктивною та прямо передбачена Конституцією та законами України, а про способи, якими частина посадових осіб цього органу військового управління намагається забезпечити виконання громадянами покладених на них обов'язків. І саме тут виникає принципове питання: чи має право держава, яка вимагає від громадянина безумовного дотримання закону, сама відступати від вимог закону, коли реалізує свої повноваження?

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000-2002, 2005-2006, 2014-2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Відповідь на це питання однозначна. Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Це не декларативна норма, а конституційний принцип діяльності всього державного апарату, в т.ч. і органів військового управління. Його зміст полягає в тому, що службові особи не можуть самостійно, за власним розсудом, розширювати надані їм законом повноваження, посиляючись, при цьому, на службову необхідність, воєнний стан і навіть на мобілізацію чи будь-яку іншу суспільно важливу мету.

Саме тому необхідно чітко розмежувати повноваження територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, що вони вправі застосовувати, і які саме дії — ні. Для цього потрібно виходити з того, що Постановою Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154 затверджено Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, яким визначено правовий статус, основні завдання та повноваження цих органів. ТЦК та СП дійсно є органами військового управління, на які покладено, зокрема, виконання законодавства з питань військового обов'язку та військової служби, військового обліку, мобілізаційної підготовки та мобілізації, організацію про-

ведення відповідних заходів, і оповіщення про це громадян.

При цьому ні Конституція України, ні Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», ні зазначене Положення не містять норми, відповідно до якої будь-який військовослужбовець територіального центру комплектування набуває права на власний розсуд затримувати цивільних осіб, примусово доставляти їх до ТЦК, тим більше застосовуючи до них фізичну силу, або утримувати їх із застосуванням примусу у приміщеннях ТЦК, зокрема і тривалий час.

Це необхідно особливо підкреслити, оскільки останнім часом у суспільстві формується небезпечне враження, що сам факт перебування військовослужбовця на службі в ТЦК нібито наділяє його такими повноваженнями. Це не відповідає дійсності — не наділяє.

Адже військова форма не є джерелом владних повноважень; джерелом таких повноважень є Конституція України та її закони.

Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 року № 560, чітко визначає механізм взаємодії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки з Національною поліцією.

Необхідно звернути увагу на принципову обставину, яку чомусь не завжди помі-

чають ті, хто намагається виправдати будь-які методи «боротьби з ухилянтами». Законодавець передбачив участь Національної поліції у здійсненні адміністративного затримання та доставлення до ТЦК осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Йдеться, зокрема, про порушення призовниками, військовозобов'язаними та резервістами правил військового обліку, встановленого порядку постановки на військовий облік, зняття з нього чи зміни місця військового обліку, невиконання передбачених законодавством обов'язків щодо уточнення персональних даних, порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, у тому числі невиконання законних вимог щодо прибуття за викликом до ТЦК та СП, а також інших установлених законом військово-облікових і мобілізаційних обов'язків. Наявність конкретного складу названих адміністративних правопорушень, передбачених зазначеними нормами, а не абстрактне віднесення особи до «ухилянтів», є юридичною підставою для застосування передбачених законом примусових заходів. При цьому адміністративне затримання не є покаранням у таких випадках, а лише процесуальним заходом забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення. Порядок та суб'єкт застосування якого прямо визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Тому сам факт виконання працівниками ТЦК та СП завдань з оповіщення та мобілізації не наділяє їх необхідним правом самостійно затримувати громадян, примусово доставляти до приміщень ТЦК та СП і утримувати там поза встановленою законом процедурою.

Не повинні бути у вигляді представників ТЦК і невідомі люди у військовому одязі без розпізнавальних шевронів, а тим більше, в захисних масках на обличчі, на автомашинах теж без розпізнавальних знаків, інколи навіть без номерів. Це не ДРГ ворога, це є представники ЗСУ. А про напади цих, начебто, військових ТЦК в кількості декількох осіб, яка інколи доходить і до 5-6, на одного, начебто, «ухилянта», тим

більше в присутності членів його сім'ї, особливо дітей, — взагалі, соромно говорити.

І це в той час, коли стаття 24 Закону України «Про Національну поліцію» прямо встановлює, що саме поліція за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки здійснює адміністративне затримання та доставлення до ТЦК призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили названі вище адміністративні правопорушення. Тобто, законодавець чітко розмежував повноваження ТЦК та поліції, тому виникає закономірне запитання: якщо законодавець передбачив саме такий порядок, то на якій правовій підставі частина представників ТЦК намагається самостійно виконувати функції, які законом віднесені до компетенції поліції?

Невже представники ТЦК, а в окремих випадках і поліцейські, не розуміють, що беззаконня з боку представників влади завдає державі значно більшої шкоди ніж ухилення частини громадян від мобілізації. Це руйнує довіру суспільства до армії та ЗСУ в цілому, які забезпечують оборону країни та захист від ворога. Хіба не є особливо небезпечними в цьому плані ті ж повідомлення про випадки, коли громадян після доставлення до ТЦК фактично незаконно утримують у приміщеннях цих органів, не даючи їм можливості залишити територію або приміщення за власним бажанням?

Якщо громадянину фактично заборонено піти звідти, якщо його там утримують військовослужбовці ТЦК, які фізично блокують вихід або погрожують застосуванням сили у разі спроби залишити приміщення, забираючи телефони та позбавляючи можливості проінформувати сім'ю і викликати адвоката, ми маємо справу вже не з простим «очікуванням оформлення документів», а з питанням фактичного обмеження або позбавлення свободи такої людини. Саме тому кожен такий випадок повинен отримувати правову оцінку. Необхідно встановити: хто саме затримав людину, на якій підставі, коли це відбулося, чи складено відповідний процесуальний документ, чи повідомлено особі причини затримання, чи роз'яснено її права, який був фактичний строк перебування під примусом, чи мала особа можливість скористатися правничою допомогою, хто прийняв рішення про її звільнення і т.д.

Ще більш суспільно небезпечним є застосування до таких громадян фізичної сили. Якщо навіть поліцейський, якому законом прямо надано відповідні повноваження, не може застосовувати фізичну силу довіль-

но, в будь-якій ситуації, то, тим більше, військовослужбовець ТЦК не може вважати виконання мобілізаційного завдання достатньою підставою для застосування насильства до цивільної особи.

Хоча звичайно, це не означає, що і військовослужбовець взагалі позбавлений права захищати себе чи інших осіб від неправного посягання, тим більше тоді, коли він діє законно. Але це зовсім інша правова ситуація, яку не можна змішувати з примусовим доставленням громадян до ТЦК.

І тут ми підходимо до питання: а що необхідно зробити для того, щоб повернути суспільну повагу до військовослужбовців ТЦК?

Безумовно необхідно забезпечити максимальну прозорість діяльності ТЦК, обов'язкову належну фото- та відеофіксацію проведення ними відповідних заходів, чітке розмежування повноважень військовослужбовців ТЦК і працівників поліції, персональну відповідальність за перевищення своїх повноважень, реальний механізм оскарження незаконних дій та, головне, невідворотність відповідальності за такі дії незалежно від посади особи, яка їх допустила. Добросесний військовослужбовець ТЦК від цього нічого не втратить. Навпаки, саме це його захистить, адже сьогодні через протиправні дії окремих військовослужбовців суспільство нерідко переносить негативне ставлення на всіх працівників ТЦК, включно з тими, хто сумлінно виконує свої службові обов'язки. Ганебний «відлов», так званих ухиянтів потрібно якомога скоріше припинити, ми не повинні бути схожими на дикунів.

Необхідно також принципово змінювати сам підхід до комплектування Зброй-

них Сил України. Мобілізація та рекрутинг повинні розглядатися як обидва можливі варіанти, бо це не тотожні механізми. Держава, безумовно, повинна мати механізм примусового виконання військового обов'язку там, де це потрібно і передбачено законом. Одночасно вона повинна створювати такі умови, за яких громадянин буде розуміти, куди саме він піде служити після мобілізації, яку військову спеціальність отримає після закінчення учбового загону, у якому підрозділі проходитиме службу, які матиме обов'язки, умови служби, а також на який термін служби його мобілізували, хоча б приблизні часові рамки для демобілізації, ротації та відпусток, при цьому, бути впевненим, що його сім'я не буде кинута напризволяще.

Сучасна армія не може комплектуватися виключно за принципом «прийшов до ТЦК — держава сама вирішить, куди тебе направити». Професійний рекрутинг, підбір людини за її цивільною професією, освітою, навичками та мотивацією повинні стати невід'ємною складовою державної політики комплектування.

Україна сьогодні дійсно потребує сильної армії, але і дисципліни в ній, належного правопорядку, дотримання прав людини в ній, а паралельно — і справедливого комплектування Сил оборони.

Справжня сила держави полягає не в тому, що вона може фізично примусити людину виконати її вимогу. Справжня сила держави полягає в тому, що навіть маючи можливість застосувати примус, вона робить це виключно на підставі закону, у межах наданих повноважень і у спосіб, встановлений законом.

Чому податки не стали зброєю для перемоги?

Корупція в податковій службі як глобальна загроза для суспільства

Відповідно до загальної думки військових у сучасних війнах переможе та країна, яка має технологічні та економічні переваги. Зважаючи на це у 2025 році Україна значно збільшила військові витрати, довівши їх до 44,45 млрд доларів, що становить 21,19 % ВВП. Таким чином, Україна посідає перше місце за часткою ВВП, спрямованою на оборону, отже, в середньому кожна п'ята гривня, яку заробляє українська економіка, іде на потреби фронту.

Володимир ДОН,

член Національної спілки журналістів України

Окрім України, яка посягає десяте місце у топі країн за військовими витратами у 2025 році, найбільше коштів на оборону витрачають:

- США: \$921,02 млрд (3,01% ВВП)
- Китай: \$251,29 млрд (1,3%)
- росія: \$161,18 млрд (6,34%)
- Німеччина: \$107,31 млрд (2,14%)
- Велика Британія: \$94,26 млрд (2,38%)
- Індія: \$78,31 млрд (1,9%)
- Саудівська Аравія: \$72,53 млрд (5,72%)
- Франція: \$70 млрд (2,08%)
- Японія: \$58,91 млрд (1,38%).

Як відомо, держбюджет-2025 внаслідок двох його значних збільшень у липні та жовтні мав заплановані доходи (без грантів) в обсязі 2,50 трлн грн.

Відповідно до Законів України «Про Державний бюджет України на 2025 та на 2026 рік», податкові надходження до державного бюджету, які адмініструє і контролює державна податкова служба України (далі ДПСУ) мають вирішальне значення. Відповідно, висококваліфікована сумлінна діяльність ДПСУ набуває пріоритетної важливості та знаходиться під підвищеною увагою не тільки громадськості, а й спеціально уповноважених органів.

За оперативною інформацією, за січень — грудень 2025 року, фактичні надходження до загального фонду державного бюджету податків та зборів, які контролює ДПС, становлять 1 трлн 246 млрд грн (27 млрд 689 млн \$). Попри надскладні умови, план надходжень податків та зборів виконано на 97,4%.

Стосовно державного бюджету на поточний рік, Верховна Рада ухвалила у другому читанні та в цілому законопроект №15224 про зміни до держбюджету на 2026 рік. Видатки на сектор безпеки й оборони збільшено на 1,56 трлн грн а загальний обсяг оборонного бюджету зростає до рекордних 4,4 трлн грн, (приблизно 98 млрд доларів).

Згідно з інформацією Мініфіну, податкові надходження до Державного бюджету України станом на 01.06.2026 складають 972 367,1 млн грн. Цілоком природно виникає питання: де взяти кошти на покриття дефіциту фінансування оборонного бюджету, як підвищити ефективність надходжень коштів до Державного бюджету та яка роль ДПСУ у цьому процесі.

Як відомо, корупція є вагомою причиною недонадходжень та втрат бюджетів усіх рівнів. Порівнюючи інформацію про обліковані корупційні кримінальні правопорушення (Розділ XVII Кримінального кодексу України) з початку повномасштабної війни і станом на кінець 2025 року, можна побачити наступне: Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів НАЗК.

Загальна кількість облікованих кримінальних проваджень у 2022 році становила 5 612, а кількість осіб, яким було вручено повідомлення про підозру, — 1990. Відповідні цифри у 2025 році складають 9 234 та 3855, таким чином зростання виглядає у 165 % і 194 %.

Який вклад представників ДПСУ у цей процес?

Відповідно до ст. 5 ЗУ Про Державне бюро розслідувань № 794-VIII від 12 листопада 2015 року злочини, вчинені службовими особами податкових органів розслідує ДБР.

Упродовж 2021 року, працівники ДБР застали 16 податківців, до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень щодо одержання неправомірної вигоди притягнуто 31 податківця.

У 2025 році відносно 45 працівників податкових органів до суду передано обвинувальні акти: Річний звіт ДБР за 2025 рік. Таким чином зростання рівня злочинності серед податківців за вказаний період становить 145 %. При цьому окрему увагу треба приділити рівню латентної (прихованої) злочинності, який в цієї сфері досягає критичних розмірів.

Слід звернути увагу на те, що за останні роки корінним чином змінився типовий портрет податківця-правопорушника. Якщо раніше це, у більшості випадків був рядовий інспектор, то зараз відбулися докорінні зміни на користь представників керівної ланки — від головних управлінь в областях до апарату ДПСУ. Це сталося з багатьох причин. Масове впровадження електронної звітності, зменшення рівня необґрунтованих перевірок, припинення підприємницької діяльності значної кількості суб'єктів, звичайна жадібність керівників різних рівнів у спробі перевести всі потоки на себе.

Патріотизм закінчується там, де починається податкова декларація

Аналіз злочинів, учинених службовими та посадовими особами Державної податкової служби, свідчить про те, що переважна більшість із них належить до категорії, пов'язаної з декларуванням недостовірної інформації (Стаття 366-2 ККУ) та неподанням суб'єктом декларування декларації

особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (Стаття 366-3 ККУ). Цілком зрозуміло, що зазначені правопорушення є похідною та продовженням злочинів пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або здобуттям неправомірної вигоди службовою особою (Стаття 368 ККУ), незаконним збагаченням (Стаття 368-5) та зловживанням впливом (Стаття 369-2). Тобто виникнення певних проблем із декларуванням доходів, а згодом і видатків, походження яких неможливо достовірно підтвердити.

Останнім часом офіційно (у вільному доступі) оприлюднено наступну інформацію щодо податківців, які здійснили дії, що мають ознаки кримінальних та адміністративних правопорушень, або скоїли інші небагатовидні вчинки у зв'язку з неподанням декларації, або поданням недостовірної інформації в декларації.

Окрему увагу треба звернути на досить широке представництво серед зазначених дійових осіб керівників різних структур ДПСУ серед яких слід окремо виділити наступних: директор департаменту з питань запобігання та виявлення корупції ДПС України Олексій Пилипенко; директорка департаменту ДПС Мар'яна Куц; директор департаменту по роботі з персоналом ДПСУ Анатолій Тищенко; начальниця відділу документальних планових перевірок управління документальних планових перевірок і перевірок з комплексу питань Департаменту податкового аудиту ДПС України Марина Баряхтар; директор департаменту податкового аудиту ДПС України Васюк Юрій Миколайович; директорка департаменту з управління податковим боргом ДПС Леся Прокоф'єва; заступник голови ДПС з питань цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Ігор Панченко.

Керівники головних управлінь ДПС в областях: виконувач обов'язків начальника Головного управління ДПС у Сумській області Артем Снежко; в.о. керівника Головного управління Державної податкової служби в Одеській області Микола Бородюк; заступник начальника ГУ ДПС в Одеській області Анар Алексеров; в.о. керівника Головного управління Державної податкової служби у м. Києві Оксана Датій; начальник ДПС Київщини Олександр Двірко; заступник очільника податкової служби Одещини Дмитро Хандусенко.

Керівники управлінь і відділів головних управлінь ДПС в областях: начальник Луцького відділу Західного міжрегіонального управління Державної податкової служби

по роботі з великими платниками податків Володимир Побережний; заступниця начальника управління з питань виявлення та опрацювання податкових ризиків Головного управління Державної податкової служби у Львівській області Наталія Жолудева; начальник управління податкового аудиту Львівської ДПС Іван Левкін.

З наведеної інформації простежується досить несподіваний висновок: серед лідерів «небагатовидних вчинків», практично на умовах повного домінування,

знаходяться керівники структур ДПСУ та керівники головних управлінь ДПС в областях. За ними з великим відставанням слідують керівники управлінь і відділів головних управлінь ДПС в областях. А рядові інспектори взагалі не представлені у списку переможців корупційних змагань.

Зрозуміло, що така «нездорова» ситуація не може не впливати на надходження до Державного бюджету. На жаль впливає і м'яко кажучи, негативно.

Пресслужба Державної податкової служби України 2 червня 2026 року оприлюднила інформацію про масштабну схему виведення коштів за кордон через мережу ризикових суб'єктів господарювання. Йдеться про понад 2,3 тисячі компаній, які здійснили зовнішньоекономічні операції на суму понад 198 млрд грн і після цього фактично зникли. Встановлено 7 фізосіб, кожен з яких одночасно є керівником або засновником більш ніж 500 компаній. Загалом під їхнім контролем знаходилось понад 7 тисяч суб'єктів господарювання.

Погано те, що проблему побачили лише тоді, коли повернути 198 мільярдів вже неможливо, а це дорівнює половині всієї кредитної лінії МВФ, які ми втратили під дахом контрольованої схеми.

Відомий шотландський економіст Адам Сміт оголосив: «Неможливо уникнути лише двох речей — смерті та податків». Сучасна ситуація в Україні демонструє, що податки виявляються сильнішими за смерть.

Наступний випадок, на який ДПСУ закриває очі, поки що не такий резонансний за наслідками для бюджету, хоча хто знає. Бо в масштабах країни цю схему ще не аналізували. У № 2 ЮВУ від 16 — 31 січня 2025 року в статті «Чим чорт не жартує, коли фіскали сплять, або як «полегшати» держбюджет за

рахунок махінацій із ПДВ» вже досить детально висвітлював згадану тему, присвячену оподаткуванню неприбуткових організацій загалом та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (далі — ОСББ) зокрема.

Враховуючи те, що за даними Державної служби статистики України, напередодні повномасштабної війни було зареєстровано 32 982 ОСББ. Результати можуть бути не менш шокуючими ніж у згаданій схемі із 198 мільярдами.

Суть питання полягала в наступному. Відповідно до Податкового кодексу України (далі ПКУ), коментарів податківців, положень ЗУ «Про ОСББ» та ЗУ «Про особливості реалізації права власності у багатоквартирному будинку», існують конкретні умови, за яких ОСББ може бути визнано неприбутковою організацією, що, в свою чергу, виключає відповідні підприємства, установи та організації з переліку платників податку на прибуток. Вичерпний перелік цих умов наведено в п. 1 ч. 4 ст. 133 ПКУ.

«Неприбутковим підприємством, установою та організацією для цілей оподаткування податком на прибуток підприємств є підприємство, установа та організація (далі — неприбуткова організація), що одночасно відповідає таким вимогам: утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації; установчі документи якої містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників, членів такої організації, членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб; внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

(Далі буде...)

Повірка лічильників від А до Я:

Як не стати жертвою маніпуляцій комунальників

«**В**ам терміново потрібно зробити повірку лічильника, інакше з наступного місяця переведемо на граничні норми нарахування» — з подібними погрозами стикався чи не кожен власник житла. Більшість людей одразу замовляють платні послуги приватних фірм або віддають кошти представникам постачальника, аби уникнути «штрафних» нарахувань.

Вадим ЧУНЖИН,
адвокат, «Юридичний Фронт»

1. Хто має платити за повірку? Законодавство чітко розмежовує види комунальних послуг та порядок їх оплати. Електроенергія та газ: згідно з ч. 4 ст. 17 Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність», періодична повірка, обслуговування та ремонт (включаючи демонтаж, транспортування та монтаж) лічильників газу та електроенергії для побутових потреб здійснюються виключно за рахунок постачальників (обленерго, облгазів/операторів ГРМ). Ці витрати закладені у відповідні тарифи. Вимагати з вас окрему плату — незаконно.

Вода та Тепло: повірка будинкових лічильників теплової енергії та води регулюється Порядком КМУ № 474 та Законами України та «Про метрологію та метрологічну діяльність» та «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання»; якщо у вас укладено індивідуальний договір про надання послуг, повірка здійснюється за рахунок плати за абонентське обслуговування, яку ви щомісяця сплачуєте постачальнику. Якщо діє колективний договір або рішення співвласників, порядок витрат визначається умовами цього договору.

Повірка, обслуговування та ремонт (у тому числі демонтаж, транспортування і мон-

таж) вузлів обліку, що забезпечують індивідуальний облік споживання теплової енергії та води в квартирах (приміщеннях) будинку, здійснюється за рахунок власників таких вузлів обліку, якщо інше не встановлено договором.

2. Повірка без демонтажу: що потрібно знати? Більшість споживачів віддають перевагу повірці лічильників води без їх зняття, оскільки це швидко і не потребує порушення цілісності труб. Пункт 13 Порядку КМУ № 474 чітко передбачає таку можливість. Майстер підключає спеціальну проливну проносну установку до змішувача та фіксує точність роботи приладу за допомогою відеокамери чи фотофіксації. При цьому пломби постачальника не знімаються. За результатами повірки видається Свідоцтво про повірку, дані заносяться до електронної бази. Повірку без демонтажу мають право проводити тільки уповноважені метрологічні лабораторії та наукові центри (ч. 5 ст. 17 Закону «Про метрологію»).

3. Як вас мають повідомити? Законодавство покладає відповідальність за своєчасність проведення повірки на суб'єкта господарювання (виконавця послуги), а не на споживача. Виконавець зобов'язаний попередити

ти вас про повірку не пізніше ніж за місяць.

Інформування має здійснюватися рекомендованим листом із повідомленням про вручення, через офіційну цифрову систему («Єдина платформа ЖКП») або в інший спосіб, який підтверджує факт отримання вами листа. Звичайна записка у дверях чи напис дрібним шрифтом у кутку платіжки не є належним повідомленням.

4. Якщо повірка на місці неможлива. Якщо прилад необхідно демонтувати (наприклад, для ремонту чи за вимогами нормативної документації). Представник виконавця зобов'язаний пред'явити посвідчення та офіційне направлення на проведення робіт. Перед зняттям лічильника майстер повинен оглянути прилад, перевірити цілісність усіх пломб, відсутність механічних пошкоджень та тавра. Переконайтеся, що в акті вказано поточні показники та стан пломб. Під час перебування вашого приладу на повірці чи ремонті постачальник зобов'язаний встановити тимчасовий прилад обліку.

5. Алгоритм дій у разі порушень з боку постачальника: не підписуйте акти із зауваженнями, з якими ви не згодні. Якщо вам приписують пошкодження пломби, якого не було — обов'язково пишіть свою окрему думку прямо в акті перед підписом. Фіксуйте все на фото/відео. Знімайте стан лічильника та пломб до початку робіт майстра. Подавайте письмові претензії. У разі незаконного нарахування за повірку або переведення на граничні норми без належного повідомлення, подавайте офіційну вимогу про перерахунок.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ,
шеф-редактор газети
«Юридичний вісник України»;

Олексій БАГАНЕЦЬ,
державний радник юстиції
2 класу, заслужений юрист України;

Сергій ДЕМСЬКИЙ,
заступник головного редактора газети
«Голос України»;

Святослав ПІСКУН,
голова Союзу юристів України;

Олег ЗАЙЧУК,
академік НАПрНУ;

Олександр КОПИЛЕНКО,
академік НАН України;

Олена ОРЛЮК,
директорка УКРНОІВІ;

Євген СТРЕЛЬЦОВ,
д.ю.н., доктор теології,
член-кореспондент НАПрНУ;

Микола ОНИЩУК,
ректор НШСУ, д.ю.н.;

Олександр ПЕТРИШИН,
суддя КСУ;

Ангела СТРИЖЕВСЬКА,
завідувачка кафедри Інституту права
КНУ імені Тараса Шевченка, к.ю.н.

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик
Редакція газети — колективний асоційований
член Союзу юристів України
Виходить з квітня 1995 року
(uvu_golovred@ukr.net)

Засновник — ТОВ «Юрінком Прес»
Головний редактор — Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ
Відповідальний секретар — Олена ДОЦЕНКО
Редактор відділу правових новин — Максим БОНДАР

Юридичні оглядачі —
Юрій КОТНЮК
Сергій ТЕНЬКОВ
Літературний редактор — Інна ЛЕХОВА
Комп'ютерна верстка — Дар'я КОСТЮКОВА

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2026 РІК

Спір про відшкодування шкоди, завданої державі внаслідок втрати військовослужбовцем військового майна, підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства	2
Накладення арешту на об'єднану земельну ділянку, площа якої значно перевищує площу ділянок, що є предметом спору, без належного обґрунтування є передчасним.....	2
Розмір відшкодування продавцем покупцю в разі вилучення товару за рішенням суду визначається ринковою вартістю товару, а не його ціною в договорі купівлі-продажу.....	3
Незгода одного з батьків зі змістом рішення іноземного суду не може бути підставою для його перегляду по суті під час розгляду питання про визнання такого рішення	3
Договір про передачу автомобіля для продажу не є договором комісії, якщо його умови не передбачають вчинення стороною правочинів від свого імені в інтересах іншої сторони	4
Наявність у позивача іншої житлової нерухомості на тимчасово окупованій території свідчить про відсутність у нього іншого житла в розумінні Закону України № 2217-IX	5
Факт проходження військової служби не є автоматичною та безумовною перешкодою для призначення військовослужбовця опікуном недієздатної особи	5
Наявність двох взаємопов'язаних розписок про позику та про обов'язок передати майно після виплати коштів не свідчить про удаваність договору позики	6
У разі односторонньої відмови довірителя від договору доручення кошти, отримані повіреним за договором, підлягають поверненню довірителю, якщо доручення не виконано	7
Грошове забезпечення безвісно відсутнього військового не є доходом члена його сім'ї (одержувача) та базою для розрахунку аліментів одержувача	7

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2026 РІК

**Спир про відшкодування шкоди,
завданої державі внаслідок втрати
військовослужбовцем військового майна,
підлягає розгляду в порядку
адміністративного судочинства**

**З червня 2026 р. Верховний Суд у складі колегії суддів
Першої судової палати Касаційного цивільного суду у спра-
ві № 291/41/22 залишив без задоволення касаційну скаргу
військової частини, яка звернулася до суду з вимогою від-
шкодування шкоди, завданої державі внаслідок втрати
військового майна.**

Ухвалою районного суду, залишеною без змін апеляційним судом, провадження у справі закрито з тих мотивів, що спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства та повинен розглядатися за правилами адміністративного судочинства.

У касаційній скарзі військова частина зазначала, що між нею та відповідачем відсутні будь-які відносини адміністративного чи владного підпорядкування, обов'язок відшкодування шкоди ґрунтується виключно на цивільно-правових принципах, позов не стосується питань прийняття громадян на публічну службу, її проходження чи звільнення з публічної служби.

Верховний Суд вказав, що з огляду на зміст позовних вимог спір між сторонами виник з приводу проходження відповідачем військової служби, під час якої у результаті неналежного виконання своїх службових обов'язків він втратив військове майно, чим завдав державі збитків.

Відповідно до ч. 1 та 4 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців визначаються цим та іншими законами, відповідними положеннями про проходження військової служби, що затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

Зазначеними нормами права передбачено, що військова служба є публічною службою.

Цей спір підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства як такий, що пов'язаний з питаннями реалізації правового статусу особи, яка перебуває на посаді публічної служби, від моменту її прийняття на посаду і до звільнення з публічної служби, зокрема, й питаннями відповідальності за рішення, дії чи бездіяльність на відповідній посаді, що при-

звели до завдання шкоди/збитків, навіть якщо притягнення її до відповідальності шляхом подання відповідного позову про стягнення такої шкоди/збитків відбувається після її звільнення з державної служби.

Подібні висновки зроблені Великою Палатою Верховного Суду у постановях від 05 грудня 2018 р. у справі № 818/1688/16, від 12 грудня 2018 р. у справі № 734/3102/16-ц, від 13 лютого 2019 р. у справі № 636/93/14-ц і колегія суддів не знаходить підстав для відступу від вказаної правової позиції.

Отже, правовідносини, які виникли між сторонами у справі, є адміністративно-правовими, а справа підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

*Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/137226436*

**Накладення арешту на об'єднану
земельну ділянку, площа якої значно
перевищує площу ділянок,
що є предметом спору, без належного
обґрунтування є передчасним**

**З червня 2026 року Верховний Суд у складі колегії
суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного
суду у справі № 538/1109/25 задовольнив касаційну скаргу
представника власника земельної ділянки у справі про
скасування державної реєстрації об'єднаної земельної
ділянки, витребування земельних ділянок з незаконного
володіння.**

Заступник керівника Миргородської окружної прокуратури Полтавської області позивався в інтересах держави в особі Сенчанської сільської ради Миргородського району Полтавської області до власника земельної ділянки, третя особа — ТОВ «Агротех-Гарантія», про скасування реєстрації об'єднаної земельної ділянки площею 26,0001 га, та витребування з володіння відповідача земельних ділянок загальною площею 12 га, які існували до об'єднання.

Разом із позовом було подано заяву про його забезпечення. Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, заяву задовольнив, наклавав арешт на всю об'єднану ділянку (26,0001 га) та заборонив відповідачу та органам реєстрації вчиняти будь-які дії щодо неї, мотивуючи свої рішення тим, що такі заходи є співмірними та необхідними для запобігання подальшому відчуженню майна.

У касаційній скарзі адвокат відповідача зазначав, що предметом позову є ділянка площею 12 га, водночас позов у справі забезпечено, зокрема, накладенням арешту на земельну ділянку площею 26,0001 га, що є виходом за межі заявлених позовних вимог. На спірну земельну ділянку вже накладено арешт 02 лютого 2021 р. в межах кримінального провадження, а отже повторне накладення арешту не відповідає принципу право-

вої визначеності та забороні подвійного обмеження майнових прав без достатньої необхідності.

Верховний Суд зазначив, що згідно за частинами першою, другою ст. 149 ЦПК України суд за заявою учасника справи має право вжити передбачених ст. 150 цього Кодексу заходів забезпечення позову.

Верховний Суд у постановках від 31 липня 2024 р. у справі № 623/2015/21, від 29 липня 2024 р. в справі № 761/80/23, від 15 липня 2024 р. в справі № 361/5905/23 та інших виснував, що метою забезпечення позову є життя судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, в тому числі задля попередження потенційних труднощів у подальшому виконанні такого рішення.

За вимогами п. 3 ч. 1 ст. 151 ЦПК України заява про забезпечення позову повинна містити, зокрема, обґрунтування необхідності забезпечення позову.

У цій справі поза увагою та оцінкою судів залишилися обставини про те, що предметом заявлених вимог є ділянка, площею 12 га, водночас забезпечено позов, зокрема, накладенням арешту на земельну ділянку, площею 26,0001 га.

Також судовими рішеннями в іншій справі уже витребувано з незаконного володіння відповідача земельні ділянки загальною площею 12 га, що входять до складу об'єднаної земельної ділянки з кадастровим номером площею 26,0001 га.

Отже, накладення арешту на земельну ділянку, площею 26,0001 га фактично унеможливило виконання рішення суду в справі № 538/130/21.

Верховний Суд наголосив, що, розглядаючи заяву про забезпечення позову, суд має з'ясувати обсяг позовних вимог, чого в цій справі суди не зробили, адже виділені матеріали взагалі не містять позовної заяви, а оскаржувані судові рішення зміст заявлених позовних вимог коректно не відображають (наведено лише назву позовних вимог без викладу конкретних підстав і предмета позову).

Отже, Верховний Суд з висновками судів попередніх інстанцій не погодився, скасував їхні рішення та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

*Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/137262903*

Розмір відшкодування продавцем покупцю в разі вилучення товару за рішенням суду визначається ринковою вартістю товару, а не його ціною в договорі купівлі-продажу

10 червня 2026 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 759/18981/23 задовольнив касаційну скаргу покупця квартири, в якої її було вилучено за рішенням суду.

Покупець квартири звернувся з позовом про стягнення збитків до банку, треті особи: державний реєстратор та приватний нотаріус, який обґрунтовував тим, що банк на підставі нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу передав йому у власність квартиру. Обставини, які в подальшому стали підставами для вилучення у позивача квартири на підставі

рішення суду, виникли ще до її продажу, при цьому він не знав і не міг знати про наявність цих підстав. Також зазначав, що відповідно до звіту про незалежну оцінку вказаної квартири станом на 29.07.2021 її ринкова вартість становить 6 584 910 грн.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, керуючись тим, що покупець майна, яке витребуване за рішенням суду на користь власника з підстав, що виникли до моменту продажу, має право вимагати від продавця відшкодування збитків за ст. 661 ЦК України. До таких збитків належить сума в розмірі 1 355 695 грн, сплачена покупцем за договором купівлі-продажу.

У касаційній скарзі позивач зазначав, що вирішуючи питання про грошове стягнення, суди мали виходити з того, що вартість спірного майна визначається погодженням сторін, а за його відсутності - дійсною вартістю майна на час розгляду спору. Неправильним є висновок судів про покладення на відповідача обов'язку з повернення тільки тієї суми, яка була сплачена за договором купівлі-продажу, який не дійсним не визнавався.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ст. 661 ЦК України у разі вилучення товару у покупця на користь третьої особи з підстав, що виникли до продажу, продавець має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав про наявність таких підстав. Ця норма є частиною системи правил про наслідки евікції (відсудження у покупця майна через незаконність продажу).

Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день пред'явлення позову або на день ухвалення рішення (ст. 623 ЦК України). Метою відшкодування є найбільш повне відновлення порушеного права особи. Реальна грошова цінність відшкодування має бути адекватною цінності матеріальних благ на момент ухвалення рішення.

ВС підкреслив, що продавець (банк) повинен відшкодувати збитки у вигляді дійсної (ринкової) вартості майна, а не просто повернути ціну договору, яка за час розгляду справи могла стати неактуальною через інфляційні та ринкові процеси. Апеляційний суд проігнорував ці положення закону та не надав належної оцінки поданому позивачем висновку експерта про ринкову вартість квартири, що призвело до передчасного висновку про обмеження розміру збитків сумою договору.

Отже, Верховний Суд скасував рішенням апеляційного суду та передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/137336515*

Незгода одного з батьків зі змістом рішення іноземного суду не може бути підставою для його перегляду по суті під час розгляду питання про визнання такого рішення

10 червня 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 753/17854/24 залишив без задоволення касаційну скаргу батька дитини, який вказував на незаконність рішення іноземного суду щодо місця її проживання.

Між батьками виник спір щодо визначення місця проживання їхньої малолітньої доньки. З квітня 2022 р. дитина разом

із матір'ю проживає у Великій Британії, де відвідує школу та є соціально інтегрованою. У січні 2023 р. батько особисто ініціював розгляд справи у британському суді. 10 травня 2024 р. Сімейний суд Вулвергемптона (Сполучене Королівство) ухвалив рішення, яким визначив, що дитина має проживати з матір'ю та встановив порядок спілкування батька з дитиною через відеоповідомлення. Мати звернулася до суду в Україні з клопотанням про визнання цього рішення.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, визнав рішення Сімейного Суду Вулвергемптона. Оскільки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії не укладено договору про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, то рішення суду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії визнається в Україні за принципом взаємності, а відсутність двостороннього договору не може бути підставою для невизнання рішення.

У касаційній скарзі батько дитини наполягав, що рішення Сімейного у Вулвергемптона є незаконним, прийнятим з грубим порушенням норм міжнародного права та українського права відносно нього та його дитини, а копія цього рішення, надана в суді першої інстанції, носить ознаки підробленого та фальсифікованого документу, оскільки не містить підписів, печаток суду, що не було взято до уваги судами попередніх інстанцій.

Також стверджував, що неодноразово повідомляв суди попередніх інстанцій про те, що українськими судами згідно юрисдикції наразі розглядаються справи про визначення місця проживання чи перебування дитини (справа № 760/25597/23), а також про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання (справа № 753/15349/23). Однак, вказані обставини необґрунтовано не взято судами до уваги.

Обґрунтовував, що жоден англійський суд не мав юрисдикції і права вирішувати питання про піклування щодо дитини (лише питання контактів та побачень) до прийняття остаточного рішення українським судом.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ст. 471 ЦПК України рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо це передбачено міжнародними договорами або за принципом взаємності.

Оскільки дитина – громадянка України з квітня 2022 р. постійно проживає у Великій Британії, відвідує там школу та є соціально інтегрованою, то саме британський суд мав юрисдикцію вирішувати питання щодо її проживання та спілкування з батьками.

Перелік підстав для відмови у визнанні рішення іноземного суду (ст. 468 ЦПК України) є вичерпним. Суд встановив, що батько дитини був належним чином повідомлений про розгляд у Великій Британії та навіть намагався оскаржити рішення в апеляційному порядку там.

Під час розгляду клопотання про визнання рішення іноземного суду український суд вирішує лише процесуальне питання його чинності на території України. Суд не має права переглядати заходи, вжиті іноземним судом, по суті чи оцінювати їхню доцільність, оскільки це суперечило б принципу юридичної визначеності.

За висновком ВС, рішення іноземного суду було ухвалено в інтересах дитини, забезпечуючи їй стабільне середовище проживання в умовах війни в Україні.

*Рішення в ЄДРСР —
revestr.court.gov.ua/Review/137336483*

Договір про передачу автомобіля для продажу не є договором комісії, якщо його умови не передбачають вчинення стороною правочинів від свого імені в інтересах іншої сторони

17 червня 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №523/6389/16-цзалишив беззадоволення касаційну скаргу представника позивачки у справі про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням прав споживача.

У цій справі позивачка зазначала, що у 2013 році уклала з відповідачем (ФОП) договір доручення на продаж автомобіля марки «Bentley». Автомобіль було розміщено в автосалоні для реалізації. Проте третя особа, керуючи цим авто, виїхав з автосалону та вчинив ДТП із наїздом на пішохода, який помер.

Автомобіль перебував під арештом у кримінальній справі півтора року, внаслідок чого втратив ринкову вартість. Позивачка наполягала, що ФОП неналежно виконав умови договору, не забезпечивши схоронність авто, та просила стягнути 1 729 929,42 грн збитків (різниці у вартості) та 500 000,00 грн моральної шкоди.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, мотивуючи своє рішення неналежним виконанням відповідачем умов договору.

Апеляційний суд рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову з тих мотивів, що пошкодження авто було спричинено не виконавцем за договором (відповідачем), а протиправними діями третьої особи.

У касаційній скарзі представник позивачки наполягав, що апеляційний суд дійшов помилкового висновку щодо дійсного характеру укладеного між сторонами договору, адже за договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента. Комісіонер, своєю чергою, відповідає перед комітентом за втрату, недостачу, пошкодження майна комітента. Якщо при прийнятті комісіонером майна, що надійшло від комітента, або майна, що надійшло для комітента, будуть виявлені недостача або пошкодження, а також у разі завдання шкоди майну комітента комісіонер повинен негайно повідомити про це комітента і вжити заходів щодо охорони його прав та інтересів. Комісіонер порушив зобов'язання і допустив втрату майна, у зв'язку із чим заподіяна комітенту шкода підлягає стягненню з комісіонера.

Верховний Суд вказав, що за договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст. 1011 ЦК України).

Водночас відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі пошкодження авто та його подальший арешт стали наслідком ДТП, спричиненої третьою особою, до якої позовних вимог не заявлялося.

Як вбачається зі змісту укладеного між сторонами договору доручення на продаж автомобіля, останній не містить умов щодо вчинення однією стороною правочинів в інтересах другої сторони, тобто вищевказаний договір не є за своїм змістом договором комісії, а є договором про надання послуг.

Також умовами договору не встановлено, що на відповідача покладалася окремість обов'язок щодо збереження майна (схоронності), що спростовує доводи про порушення нею договірних зобов'язань у цій частині.

Сама позивачка в позові кваліфікувала відносини як послуги, а не комісію, що виключає застосування норм про відповідальність комісіонера за втрату або пошкодження майна. Оскільки збитків було завдано діями іншої особи, підстав для покладення відповідальності на ФОП - виконавця за договором (відповідача) немає.

*Рішення в ЄДРСР —
reystestr.court.gov.ua/Review/137606280*

Наявність у позивача іншої житлової нерухомості на тимчасово окупованій території свідчить про відсутність у нього іншого житла в розумінні Закону України № 2217-ІХ

22 червня 2026 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 755/21823/21 залишив без задоволення касаційну скаргу банку, за яким було зареєстровано право власності на квартиру - предметом іпотеки на забезпечення за споживчим кредитом в іноземній валюті.

Власник житла позивався до банку та приватного нотаріуса про скасування рішення державного реєстратора та визнання права власності на нерухоме майно за банком. На обґрунтування заявлених вимог посилався на те, що у 2008 р. він отримав від банку кредит в іноземній валюті, забезпеченням якого стала його квартира. У серпні 2020 р. приватний нотаріус зареєстрував право власності на цю квартиру за банком.

Позивач вважав це рішення незаконним, оскільки воно було прийняте під час дії мораторію на примусове стягнення майна. Квартира є його єдиним місцем проживання, а інше майно (будинки), яке зареєстроване за ним, знаходиться в м. Горлівка Донецької області, що є тимчасово окупованою територією, тому він не може ним фактично користуватися.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, частково задовольнив позов з тих мотивів, що оскаржуване рішення державного реєстратора прийняте у супереч Закону «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті». Наявність у позивача будинку в м. Горлівка не спростовує факт відсутності іншого житла, оскільки цей населений пункт є тимчасово окупованим, і власник позбавлений можливості реально володіти та користуватися цим майном.

У касаційній скаргі банк стверджував, що на спірні правовідносини мораторій не поширюється. В жодній редакції Закону не міститься вимог, умов чи виключень щодо місцезнаходження або будь-яких інших характеристик додаткового нерухомого майна, можливість чи неможливість користування таким додатковим житлом. Визначальною обставиною є саме його наявність або відсутність. Суди встановили, що за позивачем зареєстровано право власності на будинки у м. Горлівка Донецької області, однак не прийняли до уваги цю обставину, оскільки, на думку судів, цей будинок знаходиться на окупованій території.

Верховний Суд зазначив, що положення п. 5 Закону України «Про мораторій на стягнення майна громадян України,

наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» мають тлумачитися як такі, що поширювалися на всі території України, щодо яких законодавством України був установлений правовий режим тимчасової окупації, а тому правила, встановлені цією нормою, однаковою мірою стосувалися і майна, розташованого на інших тимчасово окупованих територіях. Інше тлумачення не відповідало б меті Закону, принципу верховенства права та призводило б до необґрунтованого різного правового становища осіб, які перебували у фактично однакових умовах втрати контролю над належним їм нерухомим майном.

Квартира позивача є предметом іпотеки як забезпечення за споживчим кредитом в іноземній валюті, загальна площа якої становить 70,00 кв. м, тобто, не перевищує 140 кв. м, використовується ним як місце постійного проживання. Також позивач є власником будинку на тимчасово окупованій території.

Станом на час прийняття оспорюваних рішень м. Горлівка Донецької області визначалося законодавством України тимчасово окупованою територією.

Суди попередніх інстанцій зробили правильні висновки, що наявність у особи права власності на житло, яке знаходиться в зоні окупації, де власник не має юридичної та фактичної можливості здійснювати свої повноваження, свідчить про відсутність у нього іншого житла.

Таким чином, оспорюване рішення державного реєстратора прийняте з порушенням Закону «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті», який станом на час здійснення реєстрації права власності на предмет іпотеки за банком був чинним, що є самостійною і достатньою підставою для його скасування.

При цьому Верховний Суд відступив від висновків, сформульованих у постанові ВС від 09 січня 2025 р. у справі № 522/18134/21.

*Рішення в ЄДРСР —
reystestr.court.gov.ua/Review/137850493*

Факт проходження військової служби не є автоматичною та безумовною перешкодою для призначення військовослужбовця опікуном недієздатної особи

22 червня 2026 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 305/1557/24 залишив без задоволення касаційну скаргу мобілізованого військовослужбовця, який звернувся до суду з вимогою визнати рідного дядька недієздатним і призначити його опікуном.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, визнав особу недієздатною, проте відмовив у призначенні заявника опікуном, зазначивши, що перебування на військовій службі унеможливорює фактичне виконання обов'язків опікуна. Посирався на висновки, викладені в постанові Верховного Суду від 24 грудня 2024 р. у справі № 716/662/24, від 27 лютого 2025 р. у справі № 344/2344/24.

У касаційній скаргі заявник зазначав, що відмова в призначенні опікуном лише на підставі того, що особа проходить військову службу, є неконституційною. Жодною нормою законодавства не визначено, що опікуном не можуть бути особи з числа військовослужбовців.

Верховний Суд вказав, що випадки, коли фізична осо-

ба, не може бути опікуном або піклувальником, визначено ст. 64 ЦК України. У ній відсутні положення, які б дозволяли стверджувати, що інші обмеження у призначенні опікуна чи піклувальника можуть бути передбачені законами або іншими нормативно-правовими актами. Конструкція цієї статті не передбачає обмеження у призначенні особи опікуном через перебування останньої на військовій службі, у тому числі у зв'язку із мобілізацією.

Абзац 15 п. 3 ч. 12 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» конкретизує, що військовослужбовець не може здійснювати опіку над особою, визнаною судом недієздатною, за умови, що опіку чи піклування щодо такої особи не здійснює/може здійснювати інша особа.

Тобто єдиною законною підставою для обмеження права військовослужбовця бути призначеним опікуном над недієздатною особою є наявність інших осіб, які здійснюють або можуть здійснювати таку опіку.

Вказана норма права не містить застережень щодо неможливості призначення опікуном особи, яка проходить військову службу, а також не ставить реалізацію цієї підстави у залежність від попереднього припинення військової служби цією особою.

У таких справах, з урахуванням якнайкращих інтересів особи, над якою встановлюється опіка, потрібно з'ясувати наявність інших осіб, які можуть бути опікунами недієздатного, здійснювати оцінку їх здатності виконання функцій саме опікуна недієздатної особи, а не відвідувача за необхідністю; досліджувати дійсність намірів військовослужбовця як єдиного кандидата на призначення опікуном недієздатної особи щодо забезпечення її особистих немайнових і майнових прав та інтересів, та ураховувати визначені Правилами опіки та піклування критерії, яким має відповідати особа як опікун.

Отже, за висновком колегії ВС, законодавство не містить заборони або обмеження щодо призначення опікуном недієздатної особи саме військовослужбовця, який проходить військову службу, у тому числі за призовом під час мобілізації.

Сам по собі факт проходження військової служби не може розглядатися як автоматична та безумовна перешкода для призначення військовослужбовця опікуном. Інше тлумачення призводило б до встановлення непередбаченого законом додаткового обмеження прав особи та суперечило б принципу рівності, закріпленому ст. 24 Конституції України, навіть з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану (ст. 64 Конституції України).

Водночас, установивши, що у недієздатної особи є інші близькі особи, які можуть бути його опікунами, а заявник призначений на військову службу під час мобілізації та проходить військову службу, суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про відмову в задоволенні заяви про призначення його опікуном із зазначених підстав.

Верховного Суду вважає, що відсутні підстави для відступу від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 грудня 2024 р. у справі № 716/662/24, від 27 лютого 2025 р. у справі № 344/2344/24, в яких зроблені висновки про те, що особа, яка призвана на військову службу фактично не може здійснювати обов'язки опікуна, оскільки у цих справах встановлена наявність інших осіб, які можуть здійснювати опіку над недієздатною особою.

Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/137885288

Наявність двох взаємопов'язаних розписок про позику та про обов'язок передати майно після виплати коштів не свідчить про удаваність договору позики

22 червня 2026 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 523/13382/21 задовольнив касаційну скаргу кредитора, який обмінявся розписками із позичальником.

Кредитор звернувся з позовом до позичальника про стягнення боргу в сумі 170 000,00 грн за договором позики, а той подав зустрічний позов про визнання договору позики недійсним, стверджуючи, що договір позики є удаваним. За його версією, розписка від не підтверджувала отримання ним позики, а була складена як гарантія оплати автомобіля, який сторони домовилися продати з розстрочкою платежу. Автомобіль фактично не був відчужений через відсутність у продавця права власності та був повернутий.

Суд першої інстанції задовольнив первісний позов та відмовив у задоволенні зустрічного позову, врахувавши, що розписка містить усі необхідні умови договору позики, а відповідач не надав доказів того, що між сторонами було укладено саме договір купівлі-продажу автомобіля в розстрочку на цю ж суму.

Суд апеляційної інстанції не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову та задовольнив зустрічний позов. Суд встановив, що того ж дня позивач видав відповідачу власну розписку, де зобов'язався передати автомобіль у власність після виплати тих самих 170 000,00 грн. Суд дійшов висновку, що наміру укласти договір позики сторони не мали, а лише обрали такий спосіб розрахунку за автомобіль.

Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу первісного позивача, зазначив, що сторони учиненням удаваного правочину навмисно виражають не ту внутрішню волю, що насправді має місце. За удаваним правочином права та обов'язки сторін виникають, але не ті, що випливають зі змісту правочину. Як правило, вчинення таких правочинів викликано певними обмеженнями, ускладненою процедурою чи мораторієм, встановленими законодавством для певних правочинів, або фінансовою невідповідністю, зайвими витратами, які очікують осіб, що хочуть досягти своєї мети, але цьому заважають ті чи інші перешкоди.

Специфікою удаваного правочину якраз є те, що він приховує інший правочин. Удаваний правочин якраз і вчиняється для того, щоб «обійти» певне обмеження, заборону чи мораторій та приховати той правочин, який сторони насправді вчинили. Якщо учасники цивільного обороту використовують правомірний цивільно-правовий інструментарій (зокрема, договір купівлі-продажу, новацію) не «обходять» певне обмеження, заборону чи мораторій та не приховують жоден правочин, то підстави для застосування конструкції удаваності правочину відсутні.

У цій справі встановлено, що сторони не приховували справжнього змісту своїх договірних правовідносин, не вчиняли правочин із метою приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, й навмисно не виражали не ту внутрішню волю, яка насправді мала місце.

За таких обставин підстав для застосування до спірних правовідносин норм ст. 235 ЦК України немає.

Також Верховний Суд звернув увагу, що оскільки домовленість щодо автомобіля була письмово зафіксована в окремій розписці, вона не може без додаткового обґрунтування одночасно розглядатися і як відкрите волевиявлення сторін, і як прихований правочин у розумінні ст. 235 ЦК України. У такій ситуації правове значення має не сам факт існування двох взаємопов'язаних розписок, а з'ясування їхньої функції у структурі спірних правовідносин та встановлення дійсної правової природи взаємних зобов'язань сторін.

Отже, Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі.

*Рішення в ЄДРСР —
revestr.court.gov.ua/Review/137850761*

У разі односторонньої відмови довірителя від договору доручення кошти, отримані повіреним за договором, підлягають поверненню довірителю, якщо доручення не виконано

24 червня 2026 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 953/7681/22 відмовив у задоволенні касаційної скарги повіреного, який не надав доказів виконання доручення.

Довіритель звернувся з позовом до повіреного про стягнення безпідставно збережених коштів. На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що у серпні 2018 р. він (довіритель) уклав із відповідачем (повіреним) договір доручення, за яким останній мав здійснювати всебічний контроль за виконанням умов будівництва об'єкта нерухомості. Позивач сплатив відповідачу винагороду в розмірі 745 630,00 дол. США. Проте відповідач не перевіряв належним чином якість робіт, будівництво не було завершено у встановлений строк, а майно не було передано в експлуатацію. У грудні 2022 р. позивач направив відповідачу повідомлення про відмову від договору доручення та зажадав повернення сплачених коштів.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив з тих мотивів, що оскільки відповідач не виконав умови договору, а позивач скористався своїм правом на односторонню відмову від доручення, отримана сума підлягає поверненню разом із передбаченим договором штрафом.

У касаційній скарзі відповідач, зокрема, посилався на відсутність правових підстав для застосування до спірних правовідносин положень статті 1212 ЦК України, з огляду на договірний характер правовідносин між сторонами. Набуття однією зі сторін зобов'язання майна за рахунок іншої сторони в порядку виконання договірних зобов'язань не вважається безпідставним.

Також посилався на помилковість висновків судів щодо наявності правових підстав для розірвання договору, строк дії якого закінчився, а також застосування права на одностороннє розірвання договору без підтвердження отримання другою стороною повідомлення про це.

Верховний суд вказав, що відповідно до ч. 2 ст. 1008 ЦК України довіритель має право відмовитися від договору доручення у будь-який час. Це право є безумовним і не може бути обмежене домовленістю сторін. У разі припинення договору доручення до його повного виконання довіритель

зобов'язаний виплатити повіреному плату лише пропорційно виконаній ним роботі (ст. 1009 ЦК України).

ВС наголосив, що повірений зобов'язаний надати звіт про виконання доручення (стаття 1006 ЦК України). Оскільки відповідач не надав жодних відомостей про фактичні дії на виконання договору та не надав звіту ні позивачу, ні суду, підстав для утримання коштів з позивача немає.

Застосовуючи ст. 1212 ЦК України, ВС зауважив, що чинний договір є достатньою правовою підставою для отримання майна, проте якщо така підстава згодом відпала (зокрема через розірвання договору), майно вважається збереженим без достатньої підстави та підлягає поверненню.

Після припинення договору доручення відпадає правова підстава для утримання повіреним коштів, що є підставою для застосування ст. 1212 ЦК України.

Верховний Суд підкреслив, що цивільні справи мають вирішуватися з урахуванням балансу вірогідностей. Оскільки відповідач не спростував фактів невиконання доручення, суди дійшли правильних висновків про необхідність стягнення безпідставно збережених коштів.

*Рішення в ЄДРСР —
revestr.court.gov.ua/Review/137725159*

Грошове забезпечення безвісно відсутнього військового не є доходом члена його сім'ї (одержувача) та базою для розрахунку аліментів одержувача

22 липня 2026 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 211/3391/20 залишив без задоволення касаційну скаргу стягувачки, яка звернулася до суду зі скаргою на дії державного виконавця та наполягала, що він при обчисленні заборгованості за аліментами не включив до сукупного доходу боржника (батька) грошове забезпечення його старшого сина – зниклого безвісти військовослужбовця, яке батько фактично отримує від військової частини.

Ухвалою районного суду скаргу задоволено частково. Апеляційним судом ухвалу скасовано, у задоволенні скарги відмовлено з тих мотивів, що суд першої інстанції не врахував, що грошові кошти, отримані від військової частини, як грошове забезпечення безвісно відсутнього, який є військовослужбовцем, є особистими коштами, а не доходом, з якого мають утримуватися аліменти на утримання неповнолітнього сина.

У касаційній скарзі заявниця зазначала про помилковість висновків суду апеляційної інстанції, що отримана грошова допомога відповідно до Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або зниклих безвісти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 884, не є доходом. Зазначена допомога виплачується боржнику на підставі його заяви та сприймається ним як дохід, а перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів, не є вичерпним.

Верховний Суд вказав, що розрахунок заборгованості зі сплати аліментів здійснюються з фактичного заробітку (доходу) боржника.

Утримання аліментів з працівників провадиться з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом (ст. 81 СК України,

п. 1 Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146).

Відповідно до ч. 6 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (у редакції, яка була чинною на час визнання особи безвісно відсутньою) за військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються виплати в розмірі посадового окладу. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, у порядку та в розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Верховний Суд вже підкреслював, що грошове забезпечення, за загальним правилом, виплачується за рахунок асигнувань військової частини саме військовослужбовцю, який проходить військову службу (постанова Верховного Суду від 24 грудня 2025 р. у справі № 131/191/25).

Грошове забезпечення безвісно відсутніх військовослужбовців може виплачуватися, зокрема: батькам військовослужбовця; військовослужбовцям з дня звільнення захоплених у полон або заручниками; включатися до складу спадщини.

Щодо невичерпності видів доходів, з яких сплачуються аліменти, то в постановках Верховного Суду від 29 травня 2019

р. у справі № 682/2133/14-ц, від 15 червня 2022 р. у справі № 682/1277/20 визначено, що отримання майна у власність у порядку спадкування не є тим видом доходу, який підлягає врахуванню під час розрахунку розміру та стягнення аліментів.

Разом з тим, згідно з пп. «а» п. 165.1.1 ст. 165 Податкового кодексу України до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включається сума грошової допомоги, яка надається згідно із законом, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України членам сімей військовослужбовців, поліцейських чи осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (безвісно пропали) або померли під час виконання службових обов'язків та/або захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Отже, за висновком ВС, суд апеляційної інстанції прийняв обґрунтоване рішення про відсутність правових підстав для задоволення скарги, встановивши, що отримане грошове забезпечення сина - безвісно відсутнього військовослужбовця, не може вважатися доходом (заробітком), який би підлягав врахуванню при визначенні розміру аліментів.

Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/138464486

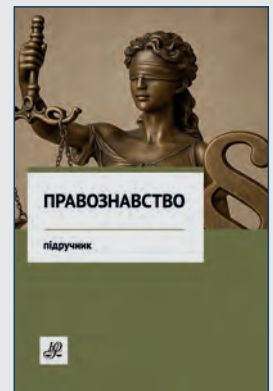
Правознавство

Правознавство: підручник / Г. І. Балюк, О. С. Лотюк, О. П. Орлюк, С. В. Петков, В. С. Щербина [та ін.]; за відп. ред. В. С. Ковальського. 14-те вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.

ISBN 978-966-667-851-8

У підручнику висвітлено історію виникнення держави і права, розкрито поняття держави, права, правореалізації, розглянуто засади основних галузей права, а також системи судових, правоохоронних та правозахисних органів України, основи юридичної деонтології.

Видання розраховане на учнів профільних (правових) класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів; на студентів, які вивчають право в неюридичних закладах вищої освіти; на викладачів загальноосвітніх шкіл та всіх зацікавлених осіб.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОВІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

ЩОДО МОВИ ПРАВНИЧОЇ

Щодо мови правничої: підручник / Сергій Головатий, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України. Київ: Наш формат, 2024. 1016 + 32 стр. (вклейка)
ISBN 978-617-8277-77-2

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років ХХ ст. за тотальної советизації всіх сфер життя українців. Советизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція тощо.

Приймаються замовлення.

nashformat.ua

Тел.: (063) 242-27-04 / (067) 247-57-37 / (099) 710-75-57

ПЕРЕДПЛАТА НА II ПІВРІЧЧА 2026 РОКУ

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на 2026 рік на всі видання.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні,

а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincpress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання:

«Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**.

Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2026 рік.

З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincm.print@gmail.com

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincpress.com
yurincm.print@gmail.com
golovred@yurincm.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позиції авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідectво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року
• Ідентифікатор медіа R30-02607
• Передплата в усіх відділеннях зв'язу
• Передплатний індекс 21615
• Загальний місячний наклад – 20 000
• Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
• Замовлення №
• Підписано до друку 01.09.2026 р.
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 3154-8334

УДК 34(477)(054.033)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

І. А. Сміль **Теоретичні та практичні аспекти використання електронних доказів у кримінальному процесі України:** монографія.

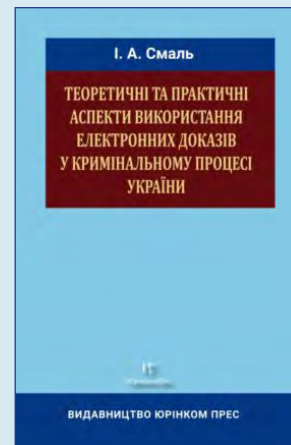
Юрінком Прес, 2025. 282 с.

ISBN 978-617-8498-03-0

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретичних та практичних аспектів використання електронних доказів у кримінальному процесі України. У роботі було досліджено витoki, становлення та розвиток концепції електронних доказів у кримінальному процесі крізь призму доктринальних підходів, судової практики та технологічного прогресу. Виділено характерні ознаки електронних доказів, окрему увагу приділено дослідженню правової природи електронних доказів, що сприяло пошуку додаткових аргументів щодо необхідності виділення електронних доказів як самостійного процесуального джерела.

Логічною частиною роботи став розгляд проблемних питань дотримання «права на приватність» під час провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Сформульовано низку висновків та пропозицій змін до законодавства, спрямованих на удосконалення як нормативної регламентації, так і практики використання в кримінальному провадженні електронних доказів.

Монографія буде корисною для юристів-практиків, учених-правознавців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться питаннями кримінального процесу.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПРАЦІ

Енциклопедія праці // За редакцією Л. Остапенка, рецензенти: О. Г. Боднарчук, В. С. Ковальський, І. О. Личенко, Юрінком Прес, 2025. 182 с.

ISBN 978-617-8498-13-9

У сучасних умовах праця людей стала одним із чинників національної стійкості. Групою вчених на основі практичного досвіду розроблено визначення найпоширеніших термінів, які мають стосуються праці та трудових відносин. Розміщено довідкові матеріали щодо застосування цих термінів у нормативно-правових актах України, використанню їх у навчально-науковій роботі. Розроблена Енциклопедія Праці сприяє формуванню спільного розуміння й використання відповідних термінів фахівцями, представниками владних структур, дослідниками, медіа й громадськістю, а також підвищенню ефективності комунікації у сфері праці на національному та міжнародному рівнях.

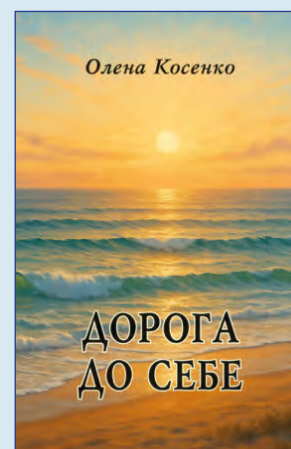
ДОРОГА ДО СЕБЕ

О. Косенко **ДОРОГА ДО СЕБЕ** Юрінком Прес, 2025. 164 с.

ISBN 978-617-8498-12-2

«Дорога до себе» — це історія жінки, яка через пригоди, любов, дружбу і спогади знову знаходить сенс життя.

Це книга про людей, які живуть усупереч війні, попри її жахіття. Живуть, пам'ятають і не втрачають світла душі.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ПЕРЕДПЛАТА НА II ПІВРІЧЧА 2026 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

